

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Lenka Strážíková

Kontra-demokracie a nové typy občanského aktivismu

Counter-democracy and new types of civic activism

Praha 2012

vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Milan Znoj, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala Doc. PhDr. Milanu Znojovi, Csc.
vedoucímu práce za věcné připomínky a cenné rady při zpracovávání bakalářské práce.

Anotace

Z pohledu klasické teorie demokracie se politika ve vyspělých západních společnostech v současnosti vyznačuje pasivitou občanů a jejich nezájmem o věci veřejné a zdá se, že klasické modely již neplatí. Cílem bakalářské práce je rozebrat koncept kontra-demokracie od Pierra Rosanvallon, který navrhuje odlišný koncept demokracie, a to kontra-demokracii. V rámci tohoto konceptu nově zkoumá to, zda a jakým způsobem mohou občané v soudobých demokraciích kontrolovat politické elity a ovlivňovat politické rozhodování. Uvedený koncept je aplikován na české prostředí a analyzován na vybraném hnutí, a to konkrétně na iniciativě ProAlt.

From the view of the classical theory of democracy the policy in developed western societies are currently characterized by passivity and indifference of citizens in public affairs, and it seems that the classical models are no longer valid. The aim of the thesis is to analyze the concept of counter-democracy from Pierre Rosanvallon, who proposes a different concept of democracy, counter-democracy. Within this concept he examines newly whether and how citizens could control in contemporary democracies political elites and influence political decisions. This concept is applied to the Czech environment and analyzed for selected movement, namely the initiative ProAlt.

Klíčová slova

Demokracie, kontra-demokracie, sociální hnutí

Democracy, Counter-democracy, Social movements

Osnova

1. ÚVOD	8
2. POJEM DEMOKRACIE	11
3. ZMĚNY STRANICKÉ A DEMOKRATICKÉ	15
4. POJEM KONTRA-DEMOKRACIE	18
4.1 HISTORICKÝ VÝVOJ KONTRA-DEMOKRACIE.....	19
5. TŘI ZPŮSOBY KONTROLY PODLE KONTRA-DEMOKRACIE	23
5.1 DEMOKRACIE DOHLEDU (OVERSEEING DEMOCRACY)	23
5.1.1 Bdělost (vigilance).....	24
5.1.2 Denunciace (denunciation)	25
5.1.3 Hodnocení (evaluation).....	26
5.2 NEGATIVNÍ SUVERENITA (THE SOVEREIGNTY OF PREVENTION).....	27
5.3 LID JAKO SOUDCE (THE PEOPLE AS JUDGE).....	28
6. KONTRA-DEMOKRACIE V PRAXI.....	29
7. TRADIČNÍ POJETÍ DEMOKRACIE VERSUS KONTRA-DEMOKRACIE	32
8. KONTRA-DEMOKRACIE: REAKCE A KRITIKA	33
9. SOCIÁLNÍ Hnutí JAKO FORMA OBČANSKÉ AKTIVITY.....	36
9.1 NOVÁ SOCIÁLNÍ Hnutí.....	37
10. Hnutí PROALT	39
11. DOHLED V RÁMCI PROALTU	41
11.1 BDĚLOST.....	41
11.1.1 Konference a přednášky organizované ProAltem	43
11.1.2 Informativní články	43
11.2 DENUNCIACE	44
11.3 HODNOCENÍ	45
11.3.1 Analýzy a studie ProAltu	45
12. NEGATIVNÍ SUVERENITA V RÁMCI PROALTU	47
12.1 DEMONSTRACE	47
12.2 HAPPENINGY	48

12.3	PROTESTNÍ AKCE.....	49
12.4	PETICE	49
13.	LID JAKO SOUDCE V RÁMCI PROALTU.....	51
14.	KONTRA-DEMOKRACIE V PROALTU.....	52
15.	ZÁVĚR	54
16.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	57
17.	PŘÍLOHY	60

1. Úvod

Z pohledu klasické teorie demokracie se politika ve vyspělých západních společnostech v současnosti vyznačuje pasivitou občanů a jejich nezájmem o věci veřejné. Ve společnosti poslední dobou narůstá nedůvěra v ty, kdo vládou a mají v rukou moc. Lidé čím dál méně důvěřují svým politickým zástupcům a vnímají politiku jako takovou velmi negativně. Zdá se, že klasické modely, které zdůrazňují participaci a přímou demokracii nemají s realitou mnoho společného. Cílem bakalářské práce bude rozebrat koncept kontra-demokracie od Pierra Rosanvallon, který uvažuje o možnostech demokracie v podmínkách nedůvěry a zkoumá, zda a jakým způsobem mohou občané v soudobých demokraciích kontrolovat politické elity a ovlivňovat politické rozhodování. Tento pojem nabízí a popisuje aktivity, jimiž občané mohou kontrolovat své reprezentanty a přimět je k jednání v souladu s jejich požadavky. Práce se pokusí zmapovat obdobné činnosti v České republice, najít ekvivalenty k těmto způsobům této takřkajíc nedůvěřivé participace a zhodnotit, jak zapadají do tohoto konceptu.

V práci bude blíže rozebírán stěžejní pojem kontra-demokracie, což podle Rosanvallon představuje jednání občanů a jejich obranné mechanismy proti zvlí jejich reprezentantů v demokratických zemích. Autor chápe vyjádření nedůvěry jako prvek demokratického systému. Snaží se najít způsoby, jak donutit vládu dodržet její předvolební sliby a jednat ve prospěch společného dobra. Rosanvallon zde zdůrazňuje tři hlavní typy demokratické nedůvěry. První skupinu, a to dozor, dále rozděluje na tři části, jimiž je bdělost, denunciacie (upozornění na nečisté praktiky) a hodnocení (např. testování vládních rozhodnutí). Druhou část představuje negativní suverenita a posledním typem je lid jako soudce neboli rozsudek. Tyto tři protisíly popisují hlavní obrysy toho, co nazývá kontra-demokracií, která dává lidem možnost se bránit proti nedemokratickým praktikám vlády. Samotný přístup je také mnohem optimističtější k současným demokraciím, než je tomu tak u jiných autorů. Ukazuje, že občané mohou být aktivnější a zvětšit svůj vliv pomocí méně známých postupů. Rosanvallon poukazuje na to, že moderní občan není tak pasivní, jak běžné úsudky tvrdí, nicméně uznává, že pasivita vzrostla, a to zejména s nárůstem odborných znalostí a ekonomických prognóz. Je to situace, ve které může růst nežádoucí populismus.

Autor chápe kontra-demokracii jako hodnověrnou politickou formu. Práce se bude snažit najít odpověď na otázku, jaké možnosti se nabízí občanům ve směru dohledu nad činností politických představitelů. V další části se práce zaměří na praktické využití a porovnání těchto poznatků se skutečností. K tomuto účelu bude hodnoceno vybrané sociální hnutí působící v České republice, u něhož se bude zjišťovat funkčnost a efektivita konceptu.

Hypotézou této práce je, že pokud demokracie z hlediska klasického modelu nefunguje dobře, tak zda v ní nejsou demokratické procesy, které i v podmínkách nedůvěry lze považovat za občanské aktivity bytostně demokratické, prodemokratické. Tato hypotéza bude aplikována na české prostředí, a to na činnost konkrétního občanského hnutí.

Na samotném začátku teoretické části práce budou nejprve definovány pojmy, o které se práce opírá, a to klasické pojetí demokracie a kontra-demokracie. Budou zde rovněž nastíněny demokratické změny. Následně bude uveden historický vývoj pojmu kontra-demokracie, na něž naváže detailní popis tří možných obranných mechanismů, které se v průběhu doby vytvořily. Rosanvallon jim přikládá značný důraz a vnímá je jako obranné nástroje občanů. Následně budou uvedeny příklady využití kontra-demokracie v reálném životě. Jaké možnosti skýtá a jak byla využita v praxi. V další části bude pojem kontra-demokracie podroben srovnání s klasickou demokracií. Práce se následně zaměří na reakce k tomuto pojmu u ostatních autorů. Druhý, a to praktický úsek bakalářské práce se bude zabývat vybraným sociálním hnutím v České republice z pohledu výše uvedeného konceptu. Nejprve bude krátce nastíněn celkový vývoj nových sociálních hnutí, kam ProAlt spadá. V rámci praktického bádání bude vybraná organizace, a to hnutí ProAlt, podrobena bližší analýze, aby tak bylo možné zjistit, zda zapadá do konceptu Rosanvallonovi kontra-demokracie. Hlavní otázkou bude, zda je vhodné nahlížet na hnutí ProAlt v tradici klasické participační demokracie a zda není vhodnější dívat se na něj z pohledu modelu kontra-demokracie.

Bude zjišťováno, jaké formy v rámci konceptu kontra – demokracie hnutí využívá a jak s nimi pracuje. K tomuto šetření mělo být uskutečněno pět rozhovorů se členy této iniciativy. Nicméně rozhovory se nepodařilo realizovat, proto práce vychází z aktivit ProAlt, jež jsou zaznamenány ve veřejně dostupných zdrojích. V závěru tedy bude zhodnoceno, zdali jejich činnost spadá spíše pod klasickou demokracii či kontra-demokracii.

Práce bude zpracována formou studia materiálů a jejich následnou analýzou. Poznatky z pramenů budou využity pro aplikaci na české hnutí, které bude rovněž zkoumáno formou rozboru dostupných podkladů. Předmětem rozboru jsou předně texty výše uvedeného autora, a to Pierra Rosanvallon *Counter – Democracy: Politics in an age of distrust*. Jako sekundární literatura bude využita kniha od Jiřího Pehe *Demokracie bez demokratů*, dále kniha *Democracy* od Charlese Tillyho.

2. Pojem demokracie

Na samém počátku práce je nutné si nejprve upřesnit pojmy, kterými se budeme zabývat. Pro naše potřeby je zásadní si určit samotný koncept demokracie, abychom jej následně mohli porovnat s Rosanvallonovou pojetím kontra-demokracie. Demokracie je pojem, který bývá často zneužíván. Je to z důvodu jeho nejednoznačného určení a neexistence jedné obecně přijímané definice. Pojem demokracie pochází z řečtiny ze slova *démokratía*. Toto slovo vzniklo spojením dvou řeckých výrazů, a to *démoc* (lid) a *kratein* (vládnout). Jedná se tedy o vládu lidu. Definice tohoto pojmu jsou však četné a demokracie není chápána všemi jednotně. Všeobecně jako minimální definice je přijímáno, že vláda lidu uděluje legitimitu svým reprezentantům, a to volbou.¹

Jak bylo výše řečeno, je velice obtížné najít jedno konkrétní vymezení demokracie. Pro naše potřeby budeme vycházet z rozdělení teorií demokracie podle Charlese Tillyho. Tento autor rozlišuje čtyři možné pojetí demokracie. Je to ústavní, věcný, procedurální a procesně orientovaný přístup. První z nich, a to ústavní přístup se soustřeďuje na právní režim. Díky ústavě totiž můžeme snadno rozeznat jednotlivé režimy, a to například oligarchii, monarchii či republiku. V demokratických zemích pak dokážeme od sebe odlišit konstituční monarchie, prezidentské či parlamentní systémy nebo federální či unitární struktury.² Ústavní přístup tedy určuje a posuzuje demokracii podle ústavy daného státu.

Další přístup, věcný (substanciální) se zaměřuje na podmínky života a jakým způsobem k nim stát přistupuje. Zda podporuje například individuální svobody, spravedlnost, sociální rovnost či mírové řešení konfliktů. Zde však autor vidí problém, jelikož se zde nehledí na znění ústavy a je následně problematické zhodnotit míru demokracie v rámci jednotlivých režimů. Nemůžeme totiž s jistotou tvrdit, že v zemi kde je významná populace značně chudá, se jedná o sociální spravedlnost a naopak tam, kde existují výrazné rozdíly, ale země prosperuje, funguje nerovný režim.³

¹ HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK (EDS.). *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*, s. 15 - 17.

² Přel. dle autora: TILLY, Charles. *Democracy*, s. 7.

³ Tamtéž, s. 7- 8.

Procedurální přístup se orientuje předně na vládní praktiky, podle nichž se posuzuje, zda země je či není demokratická. Jsou sledovány volby, a to z pohledu zda se jedná o prokazatelně soutěživé volby a občané tak mají možnost pravidelně ovlivňovat personální změny ve vládě. Pokud volby opravdu produkují významné vládní změny, je zde přítomna procedurální demokracie. Freedom House⁴ kontroluje především, zda jsou přítomny prvky jako soutěživý, multipartijní systém; všeobecné hlasovací právo pro všechny občany; pravidelné, svobodné a tajné volby; veřejné politické kampaně a veřejný přístup hlavních politických stran směrem k voličům skrze média prostřednictvím veřejných politických kampaní.⁵

Posledním pojetím je procesně orientovaný přístup, který se značně liší od předchozích přístupů. Je zde totiž určen minimální soubor procesů, které musí neustále fungovat, abychom mohli danou situaci vyhodnotit jako demokratickou. Robert Dahl stanovil pět hlavních procesně orientovaných kritérií demokracie. Prvním z nich je efektivní participace (effective participation), což znamená, že každý člen organizace by měl mít možnost vyjádřit názor, jak si představuje danou procedurální politiku před tím než je jako taková sdružením přijata. Dalším pravidlem je hlasovací rovnost (voting equality), což znamená, že každý člen musí mít rovnou a účinnou příležitost volit, přičemž všechny hlasy jsou si rovnocenné. Třetí bod se nazývá osvětlené pochopení (enlightened understanding) a říká, že každý člen by měl mít rovnou příležitost ke studiu možných alternativ politiky a jejich následků. Čtvrté kritérium, kontrola agendy (control of the agenda), Dahl popisuje tak, že všichni by měli mít možnost rozhodovat o tom, jaké záležitosti mají být zařazeny k projednávání. Poslední, pátý rys procesně orientovaného přístupu je zahrnutí dospělých (inclusion of adults), čímž se myslí, že všichni, nebo pokud možno co nejvíce dospělých osob s trvalým bydlištěm na daném území mají plné právo a nárok na dodržování předchozích čtyřech kritérií. Toto pravidlo bylo pro většinu zastánců demokracie před dvacátým stoletím nepřijatelné a paradoxně nám tak vylučuje mnoho významných případů politických filozofů, jako byli Řekové, Římané či Vikingové. Jejich teze totiž stavěly na masivní exkluzi především žen, otroků a chudých. V podstatě demokracii pojímali naprosto odlišně od Dahlova konceptu, a to že zahrnutí všech dospělých lidí naopak omezuje demokracii.⁶

⁴ Jedná se o nevládní, neziskovou organizaci, která obhajuje demokracii, lidská práva a monitoruje politické svobody po celém světě.

⁵ TILLY, Charles. *Democracy*, s. 8.

⁶ Tamtéž, s. 9.

Klasické teorie demokracie se řadí převážně k substantivním modelům demokracie, jelikož za smysl a účel demokracie považují „rozvoj politické podstaty člověka“, ale nikdy jim nechybí též ohled na demokratické procesy, s jejichž pomocí lze onu „politickou podstatu člověka“ prakticky rozvinout. Souhrnně se tyto procesy povětšinou nazývají participace a deliberace. Důraz na substancialitu demokracie a na její procesualitu se různí u jednotlivých teoretiků. V poněkud schematickém přiblížení lze říci, že participační teorie Carole Pateman a zdůrazňuje substantivní momenty demokracie, kdežto Jurgen Habermas ve své deliberativní teorii zase více momenty procesní. Na rozdíl právě od Rosanvallonovy kontra-demokracie, která substantivní momenty demokracie zcela postrádá.

Carole Pateman tvrdí, že díky participaci se vytváří participativní prostředí a ochota se zapojit. Pokud totiž ti, co přijdou nově do politické arény, budou předem v tomto směru vzdělávání, tak nepředstavují hrozbu pro stabilitu systému. Participace má tedy i socializační efekt.⁷ Teorie participativní demokracie je postavena na tvrzení, že jednotlivci a jejich instituce nesmí být pojímány v izolaci od sebe. Samotná existence reprezentativních institucí na národní úrovni není dostačující pro demokracii. Lidé by se měli proto zapojovat i v jiných oblastech, aby tak získali „sociální trénink“, který má vzdělávací funkci. Pateman uvádí například oblast průmyslu. Lidé získají zkušenosti v demokratických dovednostech a procedurách.⁸ Pateman říká: „...demokratický systém v participativní teorii demokracie spočívá primárně na lidských výsledcích, které vyvstávají z participativního procesu.“⁹ Aktivní občané mohou nejen participovat v procesu, ale také na něj dohlížet.

Deliberativní teorie demokracie zase povětšinou vychází z toho, že demokratický proces je založen na hodnotově nezávislých procedurách, které zajišťují férovost a rozumnost politického procesu. Deliberace vyzdvihuje společenskou kooperaci. Deliberativním nástrojem je výměna názorů, argumentace, která je uskutečňována v dobré víře.¹⁰ Jsou zde tedy zásadní podmínky komunikace a do centra pozornosti je posouván proces politického utváření mínění a vůle, aniž by právní ustavení státu bylo chápáno jako druhotné. Tyto základní práva a principy státu jsou naopak chápány jako odpověď na otázku, jak mohou být institucionalizovány náročné předpoklady komunikace demokratického procesu. Je tedy

⁷ Přel. dle autora: PATEMAN, Carole. *Participation and Democratic Theory*, s. 109.

⁸ Tamtéž, s. 42 – 43.

⁹ Cit. dle: Tamtéž, s. 43.

¹⁰ HABERMAS, Jurgen a Ian SHAPIRO. *Teorie demokracie dnes*, s. 85-88.

potřeba institucionalizovat k tomu odpovídající procedury.¹¹ Ústavně zakotvený státní systém je zde důležitý, a to ve smyslu provádění a zajišťování deliberativní politiky.

Otázkou nyní je, kam z těchto Tillyho čtyř přístupů zařadit kontra-demokracii? Jelikož se Rosanvallon ve svém konceptu nezabývá pouze otázkou ústavy, můžeme vyloučit první, ústavní přístup. Věcný přístup se na druhou stranu zaměřuje pouze na činnost vlády a příliš nezohledňuje aktivitu občanů. Třetí procedurální přístup je těmto předchozím přístupům velice podobný, jelikož se na demokracii opět dívá pouze z jednoho úhlu pohledu, a to z pozice volebního systému. Koncept kontra-demokracie bychom měli tedy zařadit pod procesně orientovaný přístup, jelikož se zde již významně zohledňuje aktivní participace občanů a jejich možnosti kontroly vládních postupů. Dahl zde vyzdvihuje zásadní věc, a to zahrnutí všech (či co nejvíce) občanů a možnost účastnit se pro každého. Rosanvallonova teorie kontra-demokracie navíc ukazuje, že těchto možností lidové kontroly politických elit je mnohem více a že mohou být účinné, i když nejsou založeny na participaci občanů na vládě. Kontra-demokracie ale zdůrazňuje zcela jiný typ procesů, než, jak o nich uvažuje Tilly. Tilly ve svém procesním pojetí demokracie sleduje vytváření sítí občanské a politické důvěry, a to považuje za demokratický rys politiky. Naopak Rosanvallon se zaměřuje na projevy občanské nedůvěry oproti vládnoucím elitám a sleduje možnosti demokratické kontroly moci. Kontra-demokracie tak rovněž využívá prvků, o kterých mluví Carole Pateman a Jürgen Habermas.

¹¹HABERMAS, Jürgen a Ian SHAPIRO. *Teorie demokracie dnes*, s. 90.

3. Změny stranické a demokratické

V poslední době se objevují názory, že minimalistické pojetí demokracie podle Schumpetera¹² již není udržitelné ani žádoucí. Dle některých teoretiků, jak dále bude ukázáno, dochází ke změnám na straně politických stran i samotné demokracie. Společnost by měla na tyto změny reagovat a dokázat se do procesu aktivněji zapojit. V demokratických režimech narůstají tenze a tlak na vládu. Ne vždy je však vláda schopna reagovat na požadavky občanů. Lidé by proto měli přijmout aktivnější roli v procesu rozhodování a vyvíjet větší tlak a aktivity rámci rozhodovacích procesů.

Komunikační revoluce a globalizace zásadním způsobem mění roli a význam politických stran. Především postupně slábne jejich role jakožto komunikačních a informačních kanálů. V klasickém modelu převažoval význam moci nad vlivem. Roste význam vlivu na úkor klasického pojetí, a to ve společnostech, kde existuje velké množství komunikačních polí, v nichž může za určitých okolností mít každý svůj hlas. Tento jev se projevuje rovněž v oslabování role klasických médií, která vznikala spolu s politickými systémy založenými na stranách. Politické strany musí reagovat na velký rozptyl komunikačních polí a ohnisek vlivu, což ztěžuje podmanění podstatné části společnosti s pomocí koherentní politické ideologie, stále větším populismem. Postupně se tak vzdávají klasické role vůdčích sil společnosti a namísto toho, pouze reagují na veřejné mínění tak, aby oslovily co největší počet lidí.¹³

Politický teoretik Peter Mair tvrdí, že politické strany již nedokážou dostatečně reagovat na požadavky občanů, a to kvůli změnám v okolnostech, za kterých strany soutěží na jedné straně a na druhé straně díky okolnostem, za kterých vládne samotná vláda. Kvůli změnám v organizaci stran a jejich vztahu s občanskou společností, strany už nejsou schopné překonat tuto mezeru nebo dokonce přesvědčit voliče, aby tento fakt akceptovali jako nezbytný prvek politického života. Toto je dle autora jeden ze základních zdrojů demokratického neklidu, kterému čelí dnes mnoho západních demokracií. V současných demokraciích strany bagatelizují nebo jsou nuceny bagatelizovat jejich reprezentativní roli.

¹² Cit. dle: SCHUMPETER, Joseph A.: *Capitalism, Socialism and Democracy*, s. 269. „Demokratická metoda je institucionální uspořádání pro dosažení politických rozhodnutí, v nichž jednotlivci získávají pravomoc rozhodovat způsobem konkurenčního boje o hlasy voličů.“

¹³ PEHE, Jiří. *Demokracie bez demokratů: Úvahy o společnosti a politice*, s. 42-43.

Strany přesunuly jejich těžiště od občanské společnosti směrem ke státu. Také se začaly přesouvat směrem od kombinování reprezentativních a vládních rolí k posilování samotné role vládní. Strany se tedy posunuly od reprezentování zájmů občanů směrem ke státu a tedy reprezentování státních zájmů u občanů. Mezitím to hlavní, tedy reprezentace občanů byla postupně předána nevládním organizacím, jako jsou zájmové skupiny, sociální hnutí, loby, média, vlastní reprezentace a podobně. Reprezentace se tedy stala méně důležitým posláním stranických politických organizací a čím dál více něčím, co je realizováno skrz současnou a často depolitizovanou verzi pluralismu. Dalším důvodem posunu je fakt, že reprezentace jako taková se stává složitější. Dochází stále k větší fragmentaci voličů, individuálnosti voličových preferencí a volatilitě.¹⁴

Dále dochází k narušení rovnováhy díky problému legitimity. Strany možná jsou schopné reprezentovat bez vládnutí, ale mají problémy, když se snaží vládnout bez reprezentování. Tento bod již zmínil Giovanni Sartori, který řekl, že pokud strany mají nedostatek legitimity, je těžké soudit jejich nabití vládnoucí role nebo argumentovat proti schválení celých vládních kroků přímo u soudců, regulačních agentur a podobně. Bez reprezentace je těžké posuzovat privilegované strany, které stojí nad experty a administrací, a je jedno jakkoli efektivní mohou být v řízení vlády. Druhým zdrojem napětí je zodpovědnost. Demokratické vlády by vždy měly dosáhnout rovnováhy mezi požadavky na odezvu (zpětnou vazbu ve vztahu k občanům) a na druhé straně nároky na zodpovědnost. V současné době nicméně za nových podmínek stranické politiky tenze mezi těmito dvěma požadavky vzrostla. Takže vnímavost a zodpovědnost jsou si navzájem v rozporu a navíc stranické kapacity nejsou schopné tuto tenzi vyřešit. Zde rovněž můžeme najít základ současné krize vládnutí a demokracie.¹⁵

Ve společnosti tedy narůstají tenze, a podle Petera Maira hned z několika důvodů. Pro strany se totiž stává mnohem více obtížné zjistit, jaké požadavky ze strany občanů aktuálně jsou. Jsou odděleny od občanské společnosti a mimo dosah těchto volebních požadavků. Strany mají málo členů a postrádají mechanismy komunikace směrem nahoru skrz stranickou organizaci. Navíc jsou méně schopné komunikovat s občany a chybí jim přístup k určitému kanálu komunikace. Nezměnily se jenom strany, ale také volební názory zaznamenávají nárůst volatility a jsou více fragmentované. Russell Hardin tvrdí, že i kdyby strany byly ve

¹⁴ Přel. dle autora: MAIR, Peter. *Representative versus Responsible Government*, s.5- 6.

¹⁵ Tamtéž, s. 10.

vládě v takové pozici, že by měly možnost reagovat a prosazovat zájmy lidu, bylo by to pro ně obtížné, protože je pro strany složité zjistit, jaké ty požadavky aktuálně vlastně jsou. Na druhé straně, i když se vláda snaží zodpovědně jednat a odpovídat na potřeby občanů, je stále více omezena agenturami a institucemi. Rozsah principů, které zavazují vládu jednat určitým způsobem, enormně narostl. I když se vláda snaží něco prosadit, je zde mnoho překážek a obstrukcí, které ji v tom zabraňují. Tento fakt vytváří těžkosti a nedorozumění na straně voličů, jelikož často nechápou, co stojí za chováním vlády. Třetí faktor, na který upozornil Richard Rose, poukazuje na napětí vzniklé dědictvím minulé vlády. Většina vlád vykonává funkce, které zdělila po té předchozí, a vykonává je nikoliv proto, že by si je sama zvolila.¹⁶

Zatvrzelé trvání na stranické politice coby hlavním pilíři moderních demokratických systémů je podle Jiřího Pehe kontraproduktivní, pokud chceme více demokracie. Snahy by se měly ubírat směrem k co největšímu produktivnímu zapojení všemožných aktérů do demokratického procesu a také posilování liberálního konstitucionalismu. V českém prostředí dochází k zapouzdření stran. Zatímco v západních zemích reagují strany na úpadek stranické politiky otevřením se občanské společnosti a pluralitě externích i laických hledisek na různorodé problémy. Stranická politika celkově ve světě upadá díky malé volební účasti, ale i proto, že jsou ovládány penězi, korupčními aférami a neprůhledností politiky. Dále také upadá proto, že hlavně na místní úrovni je lépe celou řadu věcí rozhodovat pomocí přímé demokracie. Jiří Pehe tvrdí, že idealistický koncept „nepolitické politiky“ začíná znovu nabývat na významu a říká, že v blízké budoucnosti můžeme očekávat změnu postavení a funkce politických stran. V delším horizontu je otázkou, zda budou nadále vůbec potřebné.¹⁷

Pokud shrneme myšlenky Petera Maira a Jiřího Pehe, je zřejmé, že oba teoretici upozorňují na změny, které probíhají v demokratických zemích. Je tedy potřeba přehodnotit dosavadní přístupy k demokratickým režimům, a to hlavně ze strany občanů, kteří si často těchto změn nejsou vědomi. Ze vzájemného nedorozumění, nepochopení situace následně vznikají tenze mezi občany a vládou. Vláda často nezná požadavky, není ochotna je prosazovat nebo ani nemůže. Můžeme zde tedy vyčíst jasný vzkaz směrem k občanům, a to výzvu k aktivní participaci a podnícení většího zájmu o dění ve státě.

¹⁶ MAIR, Peter. *Representative versus Responsible Government*, s. 13 – 15.

¹⁷ PEHE, Jiří. *Demokracie bez demokratů: Úvahy o společnosti a politice*, s. 46 – 47.

4. Pojem kontra-demokracie

Kontra-demokracie podle autora Pierra Rosanvallonova znamená jednání lidu (obránné mechanismy občanů) proti zvládnutí jejich reprezentantů v demokratických zemích. Jedná se o doplnění klasické institucionální demokracie, kde se také mluví o kontrole lidu. V klasické demokracii tato kontrola probíhá především formou voleb, dále zvolenými a k tomu určenými orgány a následně veřejným míněním. Rosanvallon vychází z této teze a jeho koncept se zaměřil především na poslední bod, tedy možnosti aktivit samotných jednotlivců. Občané jsou tedy ti, kdož dohlíží na činnost svých reprezentantů. Zároveň mají možnost upozorňovat na problémy a kauzy. Třetím způsobem obrany občanů je zhodnocení aktivit vlády. Těmito způsoby utváří veřejné mínění, které může dosáhnout i sesazení zástupců lidu.

V současné době se objevuje nostalgie po poněkud idealizované občanské minulosti. Režimy, které prohlašují, že jsou demokratické, jsou kritizovány téměř všude. Ve společnosti poslední dobou narůstá nedůvěra, a to jak v ekonomické, vědecké i sociální oblasti. Například vývoj v ekonomice se zdá stále méně předvídatelným, protože je více komplexní a závislý na ostatních státech. S tím je čím dál více zaznamenávána nedůvěra vládě a celkově mezi lidmi. Důvěra občanů ve své politické vůdce je tedy výrazně narušena a účast na volbách se stále více snižuje. Tato situace bývá označována vědci jako krize či úpadek politiky. Současná společnost může být charakterizována jako „společnost generované nedůvěry“.¹⁸

Rosanvallonova práce vyžaduje odlišný přístup k chápání současného stavu demokracie. Doteď se většina odborníků zabývala poruchami volebních institucí, ale Rosanvallon ubírá svou pozornost na opomíjené organizace nedůvěry. Autor se snaží chápat vyjádření pochybování jako prvky politického systému.

Výraz nedůvěry má dvě hlavní formy: liberální a demokratickou. Liberální nedůvěru již rozebíral Montesquieu a jedná se o tvorbu vlády, která je slabá, a to z důvodu ochrany lidu před svévolnými zásahy vlády. Druhým typem je demokratická nedůvěra, která se snaží najít způsoby, jak donutit vládu dodržet její předvolební sliby a jednat ve prospěch společného

¹⁸ Přel. dle autora: ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s.11.

dobra. Autor zde zdůrazňuje tři hlavní typy demokratické nedůvěry. Jsou jimi: moc dohledu, formy prevence (negativní suverenita) a testování vládních rozhodnutí (lid jako soudce). Tyto tři protisíly popisují hlavní obrysy toho, co autor nazývá kontra-demokracií.¹⁹

„Kontra-demokracií nemyslím opak demokracie, ale spíše formu demokracie, která posiluje obvyklé volební demokracie jako druh podpěry nepřímých pravomocí, šířených v rámci celé společnosti – jinými slovy, trvanlivá demokracie nedůvěry, kterou doplňuje obvyklá demokracie volebního reprezentativního systému.“²⁰

Z autorových slov vyplývá, že se jedná o širší systém, kde kontra-demokracie doplňuje klasický demokratický režim a dává lidem možnost se bránit proti nedemokratickým praktikám vlády.

4.1 Historický vývoj kontra-demokracie

Ve starém Řecku se soudci vybírali losem, a to z důvodu předpokladu, že kdokoliv, kdo může být náhodně vybrán, je schopným zastávat danou funkci. Vybraný soudce byl následně kontrolován lidem, a proto nemohlo dojít z jeho strany k pochybení. Jejich osobní vlastnosti se staly relativně nedůležité. Pro Řeky bylo podstatné zajistit instituci systematických kontrol nad veřejným jednáním či manipulováním s veřejnými financemi. Měli různé formy kontrol jako například dozorce, auditory či veřejné ombudsmany. Obsazení losem do funkce je slabou formou politické legitimizace, ale dohled byl a je mnohem důležitější. Dohromady tyto instituce utvořily silný stát.²¹

V moderní společnosti se volby staly zásadní a totální²² demokratizační institucí, ale výše zmíněná dualita naopak zmizela. S nastolením demokracie vzniknul problém, a to jak efektivně kontrolovat a přinutit volené reprezentanty k jednání, které by vedlo k obecnému dobru. To je podstata kontra-demokracie, tedy demokracie, jež se snaží donutit politiky k jednání v duchu základních principů demokracie.

¹⁹ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 6 – 8.

²⁰ Cit. dle: Tamtéž, s. 8.

²¹ Tamtéž, s. 6 – 8.

²² Pojmem totální nebo celkovou demokratickou institucí autor míní fakt, že volby jsou nejen technickým zařízením pro výběr reprezentantů, ale i prostředkem pro nastolení důvěry ve vládu a systém jako takový.

Tyto tendence se začínají objevovat během francouzské revoluce. V dané době vznikla forma obrany, a to dozor. Lidé dohlíželi na činnost vlády a jakoukoliv odchylku od správného jednání ihned hlásili. V různých formách tato kontrola, zároveň vyšetřování a hodnocení jednání vlády ze strany společnosti, stále přetrvává. Bdělé oko lidu se stalo hlavním symbolem revoluce.²³

Politický jazyk z let 1960 a 1970 upřednostňoval spíše termín mobilita místo termínu bdělost. Jednalo se totiž o způsob jednání. V této době rovněž začal dohled asociovat s novým prvkem, a to veřejným míněním. Během revolučního období byl tento termín používán mezi spisovateli a také ve společnosti. Bylo zřejmé, že pojem „dozor“ má demokratický potenciál, protože předpokládá zapojení každého. Francouzská revoluce tedy významně oslavovala tuto pravomoc. Vytvořil se také takzvaný Sociální kruh, který byl navržen za účelem, aby se stal agentem „každodenního dohledu“. Během revolučního desetiletí se navíc opakovala neustále jedna myšlenka, a to možnost napravení ne-li eliminování defektů reprezentativního systému ostražitým tiskem.²⁴

I když zmíněné revoluční období ve Francii vyzdvihovalo dozor aktivních občanů, tato činnost se stala samozřejmostí až mnohem později. Spolu s tradičním občanským dozorem vznikala další, a to regulatorní bdělost, jejíž důležitost vzrostla v průběhu času. Občanská bdělost byla čistě politická a měla různé formy jako například petice, tisk, sdružení a další. Role bdělých občanů spočívala ve spuštění alarmu a protestech, speciálně v časech krizí nebo konfliktů. Později ale změnila formu čistě do evaluace, kritiky jednání vlády a přelévání se do regulatorní bdělosti. Tento druh kontroly operuje skrz různé kanály od průzkumů veřejného mínění, zveřejňování zpráv z komisí odborníků přes novinářské komentáře. V dnešní době je internet ideální pro zmíněnou formu dohledu, kterou přiblížil více k lidem. Média tak mohou mít vliv na sociální debatu. Regulatorní bdělost se zaměřuje na pozornost veřejnosti a dokonce může mít vliv i na výstupy. Ukázalo se, že je více efektivní, než mnoho typů institucionalizované participace. Veřejnost totiž pomáhá regulovat politické rozhodování. Zároveň dochází k rozšiřování demokratických praktik. Postava „bdělého občana“ představuje mnohem větší okruh aktivit, než postava „občana voliče“.²⁵

²³ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 29.

²⁴ Tamtéž, s. 37 – 38.

²⁵ Tamtéž, s. 39 – 40.

Dalším typem kontra-demokracie, který vznikl během francouzské revoluce, je denunce. V té době začaly vycházet v časopisech jako například *L'Ami de peuple* seznamy nepřátel vlasti a spiklenců proti republice. List *Terror* trval na tom, že je povinností tisku informovat o zrádcích. Takto se tedy veřejná denunce obrátila v mocný nástroj represe. Vedle těchto až patologických jevů se začalo veřejně monitorovat jednání vlády. Prioritou této doby bylo ale především volební právo. V tomto období denunce nebyla používána příliš často. Jednalo se především o případy, kdy bylo potřeba ukázat na velké problémy, které symbolizovaly neřesti celé vládnoucí třídy nebo systému.²⁶ Můžeme tedy říci, že prvky investigativní žurnalistiky byly zaznamenány již v 19. století. Ve Francii se dané období vyznačuje odhalováním politické korupce.

Myšlenka kontra-síly měla jak liberální základy, tak i původ v antické demokracii. Ve své podstatě má ale především liberální základ, protože šlo o omezení vládní moci. Panovala představa, že všechny vlády inklinují k despotismu a cestou kontra - demokracie je možné tomu předejít. Tento názor se objevil také v Anglii v 18. století. Nejdemokratičtější přístupem v tomto období je ale podle autora ústava Pensylvánie z roku 1776. Jednalo se o schválení jednokomorové legislativy. Hlasovat mohli všichni daňoví plátcí bez ohledu na výši příspěvku a fungoval systém rotace pro členy House of representatives. Nejdůležitější byla část, která stanovila radu cenzorů, které volil lid, a jejich povinností se stala kontrola jednotlivých reprezentantů. Fungovali tedy jako takzvaní strážci lidu. Tento koncil mohl podat žalobu a odstranit úředníky, kteří byli shledáni vinni. Také mohl doporučit zrušení zákonů, které pokládal za protiústavní. Koncil měl také pravomoc svolávat ústavní shromáždění. Díky Benjaminu Franklinovi se ústava dostala do Evropy již roku 1777. Koncil byl nicméně zrušen novou a o poznání méně demokratickou ústavou z roku 1790.²⁷

Také v historii Francie můžeme nalézt demokratické kroky ze strany vlády. Autor zde uvádí Francouzský tribunál z roku 1800. Bonaparte zavedl tři složky: senát, zákonodárný orgán a tribunál (Tribunate). Legislativní část schvalovala zákony a zde měl Bonaparte značnou moc. V Tribunálu byly navrhované zákony probírány. Tribunál mohl upozorňovat na zneužívání a žádat nápravu v jakékoli části veřejné byrokracie. Jeho pravomoci dále zahrnovaly přijímání peticí a předvolávání ministrů, možnost obvinít je a posílat před soud. Dokonce mohl zvážit situace, ve kterých by pozastavil platnost ústavy. Tato instituce

²⁶ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 41 – 42.

²⁷ Tamtéž, s. 87 – 91.

vyvolávala představy řeckého tribunálu lidu. Aby omezil moc této složky, zavedl Bonaparte systém, kde se tribunál musel vyjádřit k zákonům do data, které stanovila vláda a zároveň mohla být omezena délka diskusí. Nezbýval tedy čas a prostor na bližší průzkum a podstatu zákonů.²⁸

V následujícím období volání po veřejných kontrolních institucích neutichalo. Bylo je však možné realizovat až po roce 1848. V tomto období se představa antických bdělých občanů dostala opět do popředí. Následně však převládl strach z nevzdělaného lidu a nepokojů a tyto tendence byly na čas opuštěny. V 19. století fungoval konzervativní liberalismus nebo vědecký socialismus. Idea kontroly se upozadila. V Anglii byla kontra-demokracie zapojena jako regulérní součást parlamentní vlády a vydržela až do 19. století. Fungovaly zde ony tři klíčové způsoby řízení a byly rovněž zdokonaleny. Soudní přezkum ústavnosti zákonů však chyběl. Některé přímé demokratické formy občanské kontroly zůstaly, ale bohužel idea jejich institucionalizace zmizela.²⁹

²⁸ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 94 – 99.

²⁹Tamtéž, s. 102 – 103.

5. Tři způsoby kontroly podle kontra-demokracie

V kontra-demokracii mají lidé i mezi volbami jistou politickou moc a suverenitu. Hlídnou kroky svých politiků, jsou vykonavatelé veta a rozsudků. Mluvíme tedy o nepřímé moci, která nevyplývá z formální autority, ale na chod věcí má vliv. Již Rousseau v jeho společenské smlouvě nevidí pouze možnost práva volit, ale také právo vyjádřit názor a diskutovat o něm.³⁰

V této kapitole budou jednotlivé součásti kontra-demokracie blíže popsány. První složkou kontra-demokracie je dohled (oversight). Tento pojem autor následně větví do tří typů občanských aktivit. Prvním z nich je bdělost, následuje denunziace a třetí částí je hodnocení. Občané již nemají jen jeden nástroj, kterým byly volby, ale díky těmto prostředkům pracují s reputací jak jedinců, tak celého režimu. Pověst se tedy stala dalším z neviditelných orgánů, na kterém je postavena důvěra lidí ve svoji vládu.³¹ Druhým způsobem je negativní suverenita, která představuje různá preventivní občanská opatření. Třetí část kontra-demokracie, která je zde rozebírána, je lid jako soudce, neboli rozsudek či posouzení ze strany lidu.

5.1 Demokracie dohledu (*overseeing democracy*)

Myšlenka dohledu nad reprezentanty se objevuje již během velké francouzské revoluce, a to v momentě, kdy si zástupci lidu počali nárokovat jistá privilegia, aby se tak dostali do pozice podobné aristokracii. Očekávalo se, že samotný dohled lidu omezí dysfunkce zastupitelského systému. Tento proces byl chápán jako způsob transformace nedůvěry v aktivní demokratickou ctnost. Dohled začal být v této době také asociován s pojmem veřejné mínění, které více posunulo suverenitu směrem k lidu. Ačkoliv pojem dohled byl nakonec opuštěn, myšlenky a praktiky přetrvaly. Autor tento pojem následně dělí do tří způsobů, jak se může projevovat. Bdělost, denunziace a hodnocení tedy představují tři

³⁰ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 17.

³¹ Tamtéž, s. 13.

hlavní metody dohledu.³² Oproti volebnímu procesu, který probíhá sporadicky, má dohled výhodu permanentnosti a trvalosti. Může jej provozovat jak jednotlivec, tak i organizace. Zvyšuje tak vliv společnosti.

Mezi nástroje dohledu Rosanvallon řadí například ombudsmana a další prostředníky, kteří pomáhají občanům jejich problémy zviditelnit a upozornit na ně. Významnější silou jsou občanské hodnotící blogy, které hodnotí a hlavně dohlíží nad činností policie. Zda je jejich jednání v souladu s etickými a právními normami. Dále sem patří audity, nezávislý monitoring a aktivity politických aktivistů.³³

„...demokracie může vzkvétat, pouze pokud si připouští riziko disfunkčnosti a sama sebe vybavuje institucemi, které jsou schopné podrobit své vlastní vnitřní fungování konstruktivnímu evaluaci.“³⁴

5.1.1 Bdělost (vigilance)

Bdělost je první částí dohledu a chrání nás před nebezpečím, kterému bychom čelili, kdybychom vložili naši plnou důvěru do rukou volených zástupců. Pokud by lidé přestali neustále prověřovat a kontrolovat svou zastupitelskou vládu, s největší pravděpodobností by se stala nejvíce zkorumpovanou. Být bdělý a ostražitý je nezbytným atributem občanství. Bdělost znamená především neustálé sledování činnosti vlády. Politický jazyk v letech 1960 a 1970 používal termín „mobilizace“. Bdělost je totiž také potřeba chápat jako způsob jednání. Definuje určitou formu politického zásahu. Vytváří možnosti a také limity. Poprvé byl tento termín použit v roce 1760.³⁵ Autor rozděluje dva odlišné typy kontroly. Jednu nazývá „policejní hlídkou“ druhým typem je „požární poplach“. První způsob představuje klasickou koncepci veřejného jednání, které je delegováno na určené agenty. Jedná se o přímou a centralizovanou formu kontroly. Oproti tomu druhý případ je naopak decentralizovaný systém, který závisí na bdělosti lidí ve větší míře a nejen na profesionály. Účinnost v tomto případě záleží na šíření bdělosti a odráží tak stav společnosti jako takové.³⁶

³² ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s.29-32.

³³ Tamtéž, s. 71 – 74.

³⁴ Tamtéž, s. 74 – 75.

³⁵ Tamtéž s.33-34.

³⁶ Tamtéž, s.36.

Francouzská revoluce velmi vychvalovala bdělost lidu, ale jako taková se stala samozřejmostí až mnohem později.

5.1.2 Denunciace (denunciation)

Dalším prvkem kontra-demokracie je denunziace (veřejné odsouzení či nařčení). Jedná se o odhalování skandálu a kauz, které mění způsob, jakým se lidé na věci dívají, a poskytuje tak občanskou lekci. Nastavuje zrcadlo, ve kterém jsou společnosti, rodiny i jednotlivci konfrontováni s násilím v jejich životě. Bez takovýcho poučení by se dle autora Marcela Aymeho, na kterého se autor odkazuje, morálka vytratila. Nejprve je tedy třeba odhalit skandál a následně viníka dovést před soud. Toto odsouzení je potvrzením, že lze díky využití veřejnosti dojít k přímé nápravě.³⁷ Denunziace tedy vede k potvrzení a prohloubení společenských norem a hodnot. Posiluje kolektivní svědomí.³⁸

V současné době se taktéž využívá morální a politické funkce nařčení. Je to spojeno s rostoucím důrazem na transparentnost. Dochází k rozčarování a deideologizaci politiky. Lidé jsou více nedůvěřiví vůči svým politickým reprezentantům. Média k tomuto fenoménu výrazně přispěla. Zároveň politici jsou na tento fakt nuceni reagovat a více otevírají svůj soukromý život ve snaze zvýšit svou důvěryhodnost.³⁹ V současné době se politici snaží přesvědčit občany o své poctivosti a blízkosti k voličům. Pověst se stala cennou formou symbolického kapitálu a díky ní je možné podnitit důvěru. Dobrá pověst je hlavní medium důvěry a stává se pro politika jakýmsi „certifikátem“ záruky. Dříve to takto fungovalo se ctí.⁴⁰ Nařčení v tomto ohledu můžeme chápat jako testování reputace s potenciálem snížit nebo zničit jeho hodnotu. Skandál tedy zahrnuje to, co společnost považuje za nemorální nebo nespravedlivé. Jednání se posuzuje z hlediska sociálních norem, které mohou vytvářet nebo narušit pověst.

³⁷ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 43.

³⁸ Tamtéž, s. 45.

³⁹ Tamtéž, s. 47.

⁴⁰ Tamtéž, s. 48.

5.1.3 Hodnocení (evaluation)

Třetím atributem dohledu je evaluace neboli hodnocení. Tato třetí forma zahrnuje pečlivě prozkoumané, technicky propracované a často také kvalifikované posouzení konkrétnějších opatření. Zde se jedná také o dobrou pověst, ale technického rázu. Tato reputace je v kompetenci státních úředníků a bývá podrobována zkoušce. Tento způsob kontra-demokracie také slouží jako základ pro organizaci protivládních sil, díky nimž bylo možné zpochybnit imperiální politiku. Je a bylo to možné díky rozsáhlým auditům.⁴¹ Příklad organizace, jež taková hodnocení provádí je Transparency International. Sleduje například míru korupce v jednotlivých zemích. Pokud se země snaží spolupracovat a zlepšit své protikorupční techniky, bude odměněna ve formě dobrého hodnocení. Denunciace naopak nastupuje ve chvíli, kdy se odhalí skrytá korupce.⁴²

S vývojem vznikaly i modernější a přesnější techniky kontroly. Tyto nové vyšetřovací metody a formy odbornosti zvýšily očekávání občanů vůči svým vládám. Nové nástroje evaluace mění jak charakter státu, tak i politický řád jako takový.⁴³ Díky těmto jevům je stále častěji požadováno na úřednících, aby byli pravidelně kontrolováni a evaluováni. Narůstá intelektuální úroveň populace a zároveň se rychleji šíří technické informace, což vede k tlaku na průběžné hodnocení úředníků, kteří jsou díky tomu mnohem více ohroženi a více závislí, než tomu tak bylo v minulosti. Audity a monitoring zvolených zastupitelů je nejlepším ukazatelem demokracie. Pokud toto jednání zmizí, je jasné, že se jedná o úpadek demokracie.

⁴¹ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 52.

⁴² Tamtéž, s. 64.

⁴³ Tamtéž, s. 54.

5.2 *Negativní suverenita (the sovereignty of prevention)*

Druhý typ kontra-demokracie představují různá preventivní opatření a akce ve formě povstání a nepokojů. Historie lidstva nám ukazuje, jaké formy nesouhlasu mohou občané použít. Autor říká, že se jedná o morální právo na odpor, které bylo uplatňováno mnohem dříve, než samotné právo volit. Využívaly se různé druhy odporu jako pasivní rezistence, taktický ústup či obcházení pravidel. Jedná se o negativní suverenitu lidu, protože opak, tedy pasivní jednání vyjadřuje souhlas s konáním vládnoucích. Mezi pozitivní suverenitu patří také volby, kdy občané vyjadřují souhlas s reprezentanty.⁴⁴

Během francouzské revoluce se téma této negativní suverenity diskutovalo, protože dochází k rozštěpení svrchovanosti lidu na negativní a pasivní suverenitu. Představa, že lidé disponují jakýmsi „rezervoárem nedůvěry“ a mohou vytvořit opozici vůči vládě, kterou si však sami zvolili, se zástupcům nezamlouvala. Liberální i demokratické interpretace moci prevence narůstaly a demokracie se tedy musela vypořádat s napětím mezi politickou a sociální legitimitou. Tato negativní suverenita byla postupně začleněna do samotné struktury vládnutí a je nazývána kritickou suverenitou. Degradace této kritické suverenity se však stává realitou této doby a došlo ke snížení pouze na onu negativní suverenitu.⁴⁵

Tuto suverenitu proklamovali rebelové, odpůrci proti vládě a disidenti, kteří bojovali proti nespravedlnosti. Autor se zde uvádí rebela z 19. století, Henryho Davida Thoreaua, který odmítl platit daně v roce 1847, protože si byl vědom, že tyto peníze vláda použije na válečné účely vůči Mexiku. Jeho postava se tak stala symbolem odporu proti nespravedlivosti samotného zákona. Jednalo se o individuální vzpouru. Thoreauova představa občana, který se dokáže postavit na vlastní nohy, a brání svou nezávislost. Pokud mu to společnost nezajišťuje, měl by být schopen odejít ze společnosti a udržet si tak nezávislost. Pro něj myšlenka „občanské neposlušnosti“ byla zásadní. Jedinou revoluci, kterou si dokázal představit, by byla dosažena skrz individuální morální pokrok a minimální vládu⁴⁶

⁴⁴ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 121.

⁴⁵ Tamtéž, s. 122.

⁴⁶ Tamtéž, s. 161 – 163.

5.3 Lid jako soudce (*The people as judge*)

Rozsudek lidu je třetí formou kontra-demokracie. Jedná se o rozšíření myšlenky dohledu, ale radikálnějším způsobem. Je to tedy další forma kontroly vlády, ale trvá na konečném závěru. Zahrnuje detailní, odůvodněné souzení a proces přezkoumání. Stejně jako hlasování, toto posouzení má za cíl dospět k rozhodnutí, které přispěje k obecnému blahu. Tento typ kontra-demokracie směřuje nad rámec zákonů a soudů. Občané v tomto případě vystupují a jednají jako soudci nejen při formálním řízení, ale také pokud se účastní různých druhů vyšetřování, ať je to prostřednictvím médií nebo jako političtí aktivisté. I když je samotný rozsudek ponechán na soudu, stále to představuje sociální dimenzi. Soud jako takový je totiž vnímán, že jedná „ve jménu lidu“. Soudní procesy a politika významně prolínají, což je patrné z historie. V Aténách soudní proces hrál důležitou roli, a to jako možnost shromáždění občanů. Je tedy patrné, že demokracie neznamena a nikdy neznamena jen právo volit a demokratická vláda byla vždy úzce spojena s představou, že lid má právo soudit své vládce.⁴⁷ Klasickým příkladem lidu jakožto soudce je soudní porota. Prominentní demokratickou úlohu hrála předně ve Spojených státech. Zde porota představovala jakéhosi ochránce občanů proti vládnímu zneužívání.⁴⁸

Jedná se o střet přímé demokracie s reprezentativní demokracií. Současná demokracie dle autora sklouzává od politické k trestní, což se v poslední dobou významně diskutuje a analyzuje. Některými teoretiky tento jev bývá nazýván soudcokratizace (judicialization). Tato jakási soudcokratizace je spojená s neochotou vlády reagovat na požadavky občanů. Vládní procesy jsou stále složitější, neprůhlednější a je často nejasné kdo za co odpovídá. Občané touto formou chtějí své reprezentanty přimět k odpovědnosti. Pokud totiž politici nevykazují politickou odpovědnost za své činy, občané logicky hledají pomoc v soudnictví. Ubíráme se směrem k vládnutí soudců.⁴⁹

⁴⁷ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 191 -192.

⁴⁸ Tamtéž, s. 223.

⁴⁹ Tamtéž, s. 227 – 230.

6. Kontra-demokracie v praxi

Tyto tři výše uvedené formy kontroly závisí na agentech různých typů. Dozor se nejprve vyvíjel v souvislosti s intenzivní občanskou mobilizací a zahrnoval různé druhy občanských aktivit. Kontrolní funkce se následně přenesla na média a v 19. století předně na tisk, který ztělesňoval svobodu. V návaznosti na tyto aktivity začaly vznikat nové organizace občanů a nové formy hodnocení. Sociální hlídací pes, tedy nová forma moci se pomalu začala utvářet.⁵⁰

Postupem času rovněž vznikala různá sociální hnutí. Většina „nových sociálních hnutí“ pracuje na principu kontra-demokracie, tedy používá tři její součásti. Například Transparency international může osočit zemi z korupce, což poškodí pověst daného státu. Některé skupiny se zaměřují na denunciaci – tedy pojmenování a obviňování. Patří sem různé druhy ideologického spektra sociálních skupin. Jako politické formy nicméně tyto organizace vykazují obdobné rysy. Na rozdíl od tradičních skupin, jejich hlavním cílem již není ochrana zájmů svých členů, ale naopak působit ven – identifikovat problémy a vyvíjet tlak na vlády. Kontra demokratická hnutí mají své sympatizanty a dárce, ale nemusí nutně hledat členy jako takové. Snaží se získat spíše vliv, než moc. Kontra-demokracie se tedy skládá ze dvou sfér. První je oblast volené reprezentace a oproti ní stojí rozmístěné kontra-demokratické organizace. Tyto dva póly jsou v neustálém napětí. Vztah mezi těmito organizacemi a politickými stranami se v průběhu času měnil. Do 70. let zůstal hlavní politický účel sociálního boje. Nakonec zvítězily politické vize. Tyto organizace jsou závislé na médiích. Je tedy potřeba média, s tím spojenou reklamu a veřejné mínění studovat. Vztah mezi médii a sociálními hnutí začíná dávat smysl, když se na ně díváme jako na projevy stejných kontra-demokratických funkcí. Média v tomto smyslu mohou zastávat běžnou formu demokratické kontroly, zatímco občanské skupiny představují aktivní formu. Tyto dva prvky jsou funkčně komplementární.⁵¹

Dále autor rozebírá internet, který přináší sociální formu nového typu. Je to úplně jiné médium a liší se od ostatních způsobem výroby, šíření a množstvím nákladů. Zásadně přispívá k budování různorodých druhů společenství. Internet zároveň umožňuje vyjádřit

⁵⁰ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 57.

⁵¹ Tamtéž, s. 63 – 65.

veřejné mínění. Je realizovaným projevem tří sil, a to dohledu, nařčení a hodnocení. Může být dokonce chápán jak skutečná politická forma.⁵²

Autor dále popisuje participaci lidí a vnímá ji poměrně pozitivně. Sice se celkově snižuje míra účasti během voleb, ale narůstá počet lidí, kteří nezapojují do stávek, demonstrací, peticí a vytváří tak netradiční formu participace. Ukazuje to tedy společnost nikoli apatickou a uzavřenou do soukromé sféry, jak se o současné době občas tvrdí.⁵³ Dle autora není dnes problém občanská pasivita, ale „nepolitika“. Čímž má autor na mysli neschopnost vytvoření komplexního porozumění problémům, které jsou spojené s organizováním společného světa. Společná vlastnost různých příkladů kontra-demokracie je nárůst vzdálenosti mezi občanskou společností a institucemi.⁵⁴ Došlo k současnému rozrůznění rozsahu, formy a cílů politického vyjádření. S erozí politických stran dochází k rozvoji různých zájmových skupin a sdružení. Lidé mají nyní více možností, jak vyjádřit jejich stížnosti, než jen hlasováním. Hlasování je nejvíce expresivní vyjádření občanství. Jsou tu ale i jiné možnosti, jak vyjádřit politickou participaci, proto by dle autora měl být narůstající fenomén klesající důvěry studován v širším kontextu, který zahrnuje nové formy demokratických aktivit.⁵⁵

Sociální nedůvěra může vést k občanské bdělosti a tlakům na vládu, což je ku prospěchu věci. Může však docházet k různorodému a přehnanému očerňování. Kontra-demokracie je schopna posílit demokracii, ale na druhou stranu jí může také odporovat.⁵⁶

Autorův přístup také vede k novému pohledu na historii demokracie. Různé formy nepřímé síly, které autor výše uvedl, jsou najednou chápány jako pre-demokratické a post-demokratické. Jsou post-demokratické v tom smyslu, že vznikají v reakci na nedodržené sliby zástupců vlády v reakci na boj za svobodu v Nizozemsku, Velké Británii, Spojených státech, a Francie v sedmnáctém a osmnáctém století. Ale jsou také pre-demokratické, protože výkon pravomocí dohledu a odporu často představoval první krok k emancipaci člověka.⁵⁷ Během posledních deseti let se mezi vědci mluví o příchodu netradiční formy politiky, nové protestní politice. Pojem kontra-demokracie je v tomto smyslu používán.

⁵² ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 66 – 69.

⁵³ Tamtéž, s. 19.

⁵⁴ Tamtéž, s. 22.

⁵⁵ Tamtéž, s. 19-20.

⁵⁶ Tamtéž, s. 24.

⁵⁷ Tamtéž, s. 24-25.

„Pokud to, čeho jsme svědky, není depolitizace, ve smyslu nižšího zájmu o věci veřejné a klesající občanskou činnost, zůstává pravdou, že se něco opravdu změnilo v našem vztahu k politice.“⁵⁸

⁵⁸ Cit. dle: ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 22

7. Tradiční pojetí demokracie versus kontra-demokracie

V podstatě můžeme říci, že oba koncepty si v ničem neprotiřečí. Kontra-demokracie se zaměřuje čistě na obranné mechanismy občanů proti zvlášť svých reprezentantů. Je tedy úžeji zaměřena oproti klasické teorii. Pojímá pohled na demokracii čistě z jednoho úhlu pohledu. Klasická definice demokracie nabízí více možností, ale předně se zabývá samotnými reprezentanty a legislativními obrannými mechanismy. Mnoho teoretiků demokracie zkoumají slabiny demokracie rovněž z pozice reprezentantů, zákonů a často volebních systémů. Samotná aktivita občanů se zatím příliš nemapovala a nezahrnovala do teorie demokracie. Můžeme tedy tvrdit, že Pierre Rosanvallon a jeho pojem kontra-demokracie doplňuje teorie demokracie o podstatnou a dosud poměrně opomíjenou část. Blížeji analyzuje obranné mechanismy lidí jako takových, kteří se již nespokojí jen s právem volit. Na obranu klasické demokracie je nutno říci, že volební právo a celkově politická práva jsou poměrně mladá. Je proto pochopitelné, že k této problematice není mnoho literatury. Naše společnost se ale dostává do fáze, kdy se prosazuje snaha o co nejmenší dominanci státu a je potřeba vymanit se z pasivity a aktivně participovat. Teze Pierra Rosanvallonova mohou být proto pro tuto dobu velkým přínosem.

8. Kontra-demokracie: reakce a kritika

Kniha Kontra-demokracie je poměrně čerstvý titul, neboť byl publikován v roce 2008. V roce 2010 se objevily reakce na tento text, a to v časopise univerzity Cambridge *Perspectives on Politics*. K tomuto tématu se zde vyjádřilo několik teoretiků jako například Philippe Schmitter, který tvrdí, že tato kniha je pro dnešní dobu přínosem. Není ale příliš spokojený s názvem knihy. Podle něj jde totiž o doplnění klasické demokracie a nejedná se tedy o žádný protiklad. Schmitter by zvolil například *L'autre Démocratie*, tedy další nebo jiná demokracie. Jinak si jeho teze poměrně chválí a oceňuje nabízené alternativy, které jsou poučné a vystihují současné problémy. Rosanvallon v knize popisuje nárůst takzvané „sociální vnímavosti“, což je způsobeno růstem vzdělanosti, povědomí o věcech a nedůvěře. Vyrůstají tak i nároky na větší transparentnost a průhlednost co se týče jednání politických představitelů. Co je však podle Schmittera jen letmo zmíněno, je úloha a konkurenceschopnost tisku. Toto médium totiž podle autora přispělo svou nezávislostí k účinnosti tvrzení (denunciation) v mnoha zemích. Schmittera dále udivuje, že Rosanvallon nerozebírá blíže dle jeho slov „archetypy kolektivní agenty bdělosti, denunce a evaluace“, a to thick tanky⁵⁹, ač sám jeden zakládal (la Fondation Saint – Simon).⁶⁰

Schmitter dále upozorňuje na Rosanvallonovu tezi, která říká, že volby již příliš neplní mechanismus sankce, protože občané nepovažují strany a jejich ideologie za důvěryhodné a nevěří v legitimitu politiků, kteří byli zvoleni. Toto tvrzení, ale nepodkládá žádným důkazem. Schmittera dále zarazí fakt, že Rosanvallon mezi politická sdružení nepočítá tradiční skupiny, které brání zájmy pouze svých členů, protože dle jeho názoru tato sdružení mohou hrát významnou roli při výkonu dohledu a prevence. Dále je dle tohoto autora nejméně přesvědčivý třetí způsob dohledu, a to rozsudek (judgement). Rosanvallon připisuje největší zodpovědnost soudnímu systému, ačkoli přesto trvá na lidu jakožto soudci. Soudní procesy si dle Schmittera představuje jaksi „teatrálně“. V Rosanvallonově pojetí by soudy měly fungovat jako veřejný prostor, kde se mohou diváci aktivně zapojovat. Schmitter se však obává, že by následně mohlo docházet k řešení sporů mimo soud, bez svědků a podle vlastních pravidel.

⁵⁹ Jedná se o společnost, instituci či skupinu, která se zabývá výzkumem a analýzou především v oblasti politiky či ekonomiky.

⁶⁰ Přel. dle autora: SCHMITTER, Philippe C, *Democracy and Distrust: A Discussion of Counter-Democracy: Politics*, s. 887-889.

V závěru práce Rosanvallon tvrdí, že vytvořil novou realistickou teorii demokracie. Schmitter ve výsledku částečně souhlasí, ale jen s tezí, že se k této teorii přiblížil asi nejvíce ze všech.⁶¹

Mark Warren rovněž jako Schmitter knihu vítá. Tvrdí, že projektem této knihy je rehabilitace nedůvěry v moc, což je základním rozměrem demokracie. Kniha si klade otázku, jak by měla být nedůvěra organizována, aby se zachytil její demokratický potenciál. Podle Rosanvallona není nic zásadně špatně s našimi demokraciemi, ale vidí problém v našem vnímání, jak demokracie funguje a to nás omezuje v transformaci současných problémů do příležitostí. Rosanvallon staví na třech pilířích demokracie, čímž jsou instituce, kontra-demokracie (organizace nedůvěry) a třetím je teoretická politická praxe, která se zaměřuje na tvorbu pravidel, jež definují společný svět. Podle Warrena tyto tři složky dostatečně odpovídají z funkčního hlediska potřebám demokracie. Každý systém je tedy demokratický, pokud realizuje tyto tři funkce. Oproti Schmitterovi Warren zvláště vyzdvihuje třetí možnost kontra-demokracie, což je odsouzení (judgement). V USA totiž lidé vnímají nejvyšší soud jako nejvíce legitimní a důvěryhodnou politickou instituci. Demokratickou výzvou je potřeba institucionalizovat rozsudek (judgement) v politice, stejně jak je institucionalizován v právu, aby se tak mohl zaměřit na konkrétní politiky či výkony, než jen na zobecněná obvinění či výpovědi. Je potřeba najít způsob, jak navést kontra-demokracii do efektivních míst, institucí, institucionalizovat opozici a samotný dohled. Warren je s tezemi Rosanvallona nadšen. Oceňuje jeho realistický, demokratický optimismus a naznačení možností, jak se ubírat dál. Stejně jako Schmitter však příliš nesouhlasí se samotným pojmem kontra-demokracie. Dle jeho názoru je toto označení zavádějící, protože jevy, které takto nazývá, jsou nezbytné pro demokracii jako takovou. Pouze za určitých podmínek produkují dohled, prevence a úsudek následky, které jsou ve výsledku v rozporu s demokracií. Většinou jde o organizaci politiky formou vyvolání reakce mocenskými představiteli u občanů, jichž se pak dotýká toto rozhodování. Kontra-demokracie podle Warrena je demokracií.⁶²

Chris Ansell, profesor na Berkeley univerzitě, publikoval recenzi k této knize. Zde uvádí, že Rosanvallonova analýza má důležitý význam pro veřejnou správu a je tedy zvláštní, že kniha k tomu, jak demokracie má být spravována, nic neuvádí. Rosanvallon se zde pouští do krátké diskuse o konceptu řízení, kde vyjadřuje jakousi potřebu depolitizace.

⁶¹ SCHMITTER, Philippe C, *Democracy and Distrust: A Discussion of Counter-Democracy: Politics*, s. 887-889.

⁶²Přel. dle autora: WARREN, Mark E. *Democracy and Distrust: A Discussion of Counter-Democracy: Politics in an Age of Distrust*, s. 892-895.

Chris Ansell říká, že koncept dohledu nad správou, a to jak bdělost, denunziace a hodnocení, nejsou nové pojmy. Dosavadní literatura k veřejné správě věcí však z části potvrzuje a z části komplikuje Rosanvallonův argument. Je pravdou, že nedůvěra ve vládu byla vždy mířena směrem na byrokracii, což vede k šíření různých forem dohledu. Tyto mechanismy dohledu se často zdají být ochrannou mocí a vyjadřují organizovanou nedůvěru. V tomto bodě tedy literatura a předchozí zkušenosti dávají za pravdu Rosanvallonovi. Na druhou stranu však není vždy jasné, zdali tyto komplexní formy dohledu představují pozitivní a přínosné strategie, jak nakládat s nedůvěrou, nebo spíše vytvářejí a podporují samotnou nedůvěru. Jedním z hlavních myšlenek Rosanvallonova je podle Ansellův zařazení a povýšení dohledu do struktury demokracie na stejnou úroveň, jakou mají dnes volby. Dále Ansell hodnotí kladně a tvrdí, že v tomto Rosanvallon uspěl, a to ve vyprovokování čtenáře k úvaze nad hodnotami dohledu pro demokratickou teorii a nad širokou škálou strategií, které mohou být využity k mobilizaci kontra-demokracie.⁶³

⁶³ Přel. dle autora: ANSELL, Chris. *Counter-democracy: Politics in an age of distrust*, 698 - 717.

9. Sociální hnutí jako forma občanské aktivity

Kontra-demokracie volá a definuje možnosti aktivizace samotných občanů. Nejúčinnějším a široce používaným způsobem protestu je tvorba hnutí či skupin, kde se lidé sdružují, prosazují stejné názory a kolektivně jednají. Pro potřeby práce je v tomto bodě potřeba definovat a blíže popsat nová sociální hnutí (kam lze zařadit hnutí ProAlt) a jejich vznik. V minulosti takto vznikalo mnoho sociálních hnutí a masových protestů. Ve 20. století množství takových to skupin významně vzrostl a zároveň narostl počet protestních akcí. Například v USA v 50. letech proběhlo mnoho demonstrací za občanská práva, následně během 60. letech v západní Evropě masově protestovali studenti a vznikalo mnoho studentských hnutí.

V tomto období 20. století se proto vědci snažili vysvětlit ono kolektivní jednání a přichází s teorií relativní deprivace. Jedná se o pocit členů určité sociální skupiny, že jsou znevýhodňováni v porovnání s příslušníky jiných skupin. Jejich očekávání se nenaplnila a to vede k nárůstu napětí ve společnosti. Toto napětí vede jednotlivce k účasti a aktivitě na kolektivních akcích. Sociální hnutí proto představuje neinstitucionalizované jednání, které je formováno za účelem uspokojení potřeb.⁶⁴ Další teorie se zabývá jednáním mas. Tato teorie se nazývá teorie masové společnosti. Aktivizace mas je spojována s nízkou angažovaností lidí v místních společenstvích, dobrovolných či profesních sdruženích. Pokud občané nepůsobí v těchto skupinách, nemají s nimi zkušenosti nebo jsou naopak na nich závislí, vytváří se tak manipulovatelné skupiny, které mohou slyšet na výzvy extrémistů.⁶⁵

Najít jednu univerzální definici pojmu „sociálního hnutí“ je problematické, protože každý autor jej definuje podle vlastních kritérií a poměrně obecně. Výsledkem je situace, kdy téměř jakýkoli stabilnější komplex jednání menší či větší skupiny lidí je řazen pod tento pojem.⁶⁶ Neil Smelser, který se řadí mezi jedny z nejvýznamnějších autorů koncepcí kolektivního chování, přišel s tzv. modelem přidané hodnoty, který určuje, za jakých podmínek dochází ke kolektivnímu jednání. Za prvé jsou k tomu potřeba strukturální podmínky, které představují zvláštnosti dané společnosti. Dále existence napětí, které se zde vytvoří a představuje příčinu

⁶⁴ ZNEBEJÁNEK, František. *Sociální hnutí*, s. 17 – 19.

⁶⁵ TOMEŠ, Jirí, David FESTA a Josef NOVOTNÝ A KOL. *Konflikt světů a svět konfliktů*, s. 244.

⁶⁶ ZNEBEJÁNEK, František. *Sociální hnutí*, s. 26.

potíží lidí. Následují generalizovaná přesvědčení dané deprivované skupiny o existenci hrozby či spiknutí. Musí zde probíhat a působit jako roznětky určité urychlující faktory, jimiž jsou specifické podněty. Nutností je aktivita vůdců ve smyslu mobilizace a aktivity mas. Posledním faktorem je reakce státní kontroly na aktivitu těchto hnutí (selhání společenské kontroly).⁶⁷

Další teorií, která se zabývá sociálními hnutími, je teorie kolektivního chování, podle níž tyto skupiny vznikají jako odpověď na (objektivně existující) křivdy, deprivace, stavy anomie, strukturální napětí a jiné formy strádání. Tyto druhy strádání jsou chápány jako příčiny mobilizace a samotná sociální hnutí byla viděna jako kumulativní výsledek iracionální a spontánní reakce ze sociálních vazeb vytržených jedinců.⁶⁸

9.1 Nová sociální hnutí

V historii lidstva se od počátku objevovaly vlny odporu a protestů. Pro naše potřeby se však zaměříme na druhou polovinu dvacátého století, kdy se objevují nová sociální hnutí. Jejich motivem již není dosažení politické moci nebo zrovnoprávnění vyloučených skupin. Nová sociální hnutí se zaměřují především na občanskou společnost, kulturu a sféru všedního dne. Jsou tedy nositeli „nové progresivní politiky“. Tato hnutí se začala objevovat po 2. světové válce a jsou spjata s třemi procesy. Jedná se o reakci na komodifikaci⁶⁹, byrokratizaci a rozvoj prostředků masové komunikace.⁷⁰

V současné době tedy významná většina sociálních hnutí obvykle bojuje proti mocensky silnějším protivníkům, což může být právě stát a jeho volení reprezentanti. Strategii, kterou používají, je především medializace problému, a to co v největší šíři. Je možné tak získat více příznivců a zatáhnout více aktérů do hry. Mají možnost změnit rozložení sil a zvýšit svou moc.⁷¹ V Evropě se výzkum sociálních hnutí orientuje především na jejich kulturně –

⁶⁷ ZNEBEJÁNEK, František. *Sociální hnutí*, s. 14.

⁶⁸ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Levice v postrevoluční době: Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20.století*, s. 47.

⁶⁹ Jedná se o proces, při kterém se z objektů, vlastností, lidské práce i dokonce i lidí samotných stávají předměty směny, které podléhají mechanismům trhu. Komodifikace činí z objektů předměty určené ke koupi a prodeji (které normálně zbožím nejsou jako například lidské tělo, vysokoškolské vzdělání), jejichž hodnota je dána jejich směnitelností.

⁷⁰ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Levice v postrevoluční době: Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20.století*, s. 63.

⁷¹ TOMES, Jirí, David FESTA a Josef NOVOTNÝ A KOL. *Konflikt světů a svět konfliktů*, s. 242.

ideologickou dimenzi. Vědci se zaměřili na sociální konstrukci kolektivního jednání a zdůrazňují, že k pochopení dynamiky politických interakcí je nutné poznat způsoby, jakými jsou jednání jednotlivých aktérů zvýznamňována v odpovědi na vnímané příležitosti a hrozby, které charakterizují vnější sociální kontext, a které jsou utvářeny strategiemi a jednáním dalších aktérů v dané situaci. Nacházíme se v post – industriální společnosti, kde jedincům především jde o obhajobu individuální výlučnosti a autonomie. Vznikají nové konflikty a problémy jako kvalita života menšin, rovnoprávnost žen, individuální seberealizace, politická participace, občanská práva a také ochrana životního prostředí.⁷²

„Cílem nových sociálních hnutí je tak hlídat hranice systému (ekonomiky a státu), aby byly zajištěny prostory svobodné komunikace v prostoru občanské společnosti.“⁷³

Tato nová sociální hnutí již netouží po revoluční přeměně společnosti či získání politické moci. Jde jim především o zajištění autonomního prostoru v rámci občanské společnosti, který by jim poskytl nezávislou existenci a vyjádření společenské identity.⁷⁴

Rosanvallon definuje v podstatě stejně nová sociální hnutí, jako jsme učinili v předchozí kapitole. Nejde již o to si vydobýt společenskou reprezentaci, ale identifikovat problémy a vyvíjet tlak na vlády. Nová hnutí se zabývají se současnou situací a především se snaží získat spíše vliv než moc. Nevnímají demokracii jako soutěž o vládní moc, ale jako prostředí složené ze dvou částí: sféra volební reprezentace a rozmístění kontra-demokratických organizací. Tyto dvě oblasti jsou mezi sebou v neustálém napětí.⁷⁵

⁷² CÍSAŘ, Ondřej. *Transnacionální politické sítě: Jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací*, s. 51.

⁷³ Tamtéž, s. 52.

⁷⁴ Tamtéž, s. 52.

⁷⁵ ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*, s. 66.

10. Hnutí ProAlt

V této části je nyní potřeba zjistit a zhodnotit, zdali dosažené informace o kontra-demokracii existují a jsou funkční také v České republice. K tomuto účelu bylo vybráno sociální hnutí, a to iniciativa ProAlt.

Hnutí ProAlt neboli Iniciativa PRO kritiku reforem a na podporu ALTERNativ je občanskou iniciativu, která posuzuje vládní reformy a podporuje alternativní řešení. Iniciativa vznikla v roce 2010 a to uveřejněním prohlášení *Společnost se škrtnout nedá*. Vystupuje předně proti bezohledným plošným škrtnům a reformám v oblasti důchodů, zdravotnictví, sociální a rodinné politiky, školství, vědy a dalších oblastí. Ve svém prohlášení si organizátoři stanovili dva cíle. Krátkodobým záměrem je zastavení nebo alespoň zmírnění reforem ve výše uvedených oblastech. Dlouhodobým cílem je vytvářet sebevědomou, aktivní, solidární a všestranně udržitelnou společnost. To je vlastně vize demokratické společnosti formulovaná v rámci klasických teorií demokracie. Dále se podíváme na to, nakolik samotné aktivity ProAlt směřují k tomuto cíli a nakolik mají ráz kontra-demokracie. Příznačné je, že ProAlt má snahu dělat odbornou oponenturu vládním reformám, což je krok, který již poukazuje mimo klasické modely demokracie. Jejich činnost probíhá v rámci pracovních skupin, které se zabývají jednotlivými reformami a oblastmi veřejné politiky. Fungují zde pracovní skupiny, a to organizační, pracovně-právní a sociální, makroekonomická, ekologická, zdravotnická, výzkum vysokých škol a kultury a zahraniční politika. Vypracovávají analýzy a formulují k těmto návrhům možné alternativy. V rámci této činnosti probíhají debaty a hnutí zároveň reaguje na aktuální politické události.⁷⁶

„V národním i mezinárodním měřítku hájíme sociální spravedlnost, souměřitelnost ekonomického postavení společenských vrstev a skupin, ekologickou udržitelnost, solidaritu života na planetě a demokracii jako praktickou možnost každého občana ovlivňovat svůj život i věci veřejné. Odmítáme nárůst sociálních a ekonomických nerovností, ekologickou bezohlednost, privatizaci veřejného prostoru, statků a služeb a odsouvání občanů do role těch, kdo bezmocně přihlížejí rozhodování uzavřených elit.“⁷⁷

⁷⁶ PROALT. *Kdo jsme?* [online]. 2010 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=923>>.

⁷⁷ Cit. dle: PROALT. *Kdo jsme?* [online]. 2010 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=923>>.

Ze samotného popisu cílů je zřejmé, že základní rysy kontra-demokracie zde přítomny jsou, neboť hnutí má za cíl kritizovat vládní reformy a aktivizovat občanskou participaci. Hnutí není cíleno jen na pražské prostředí. Má zastoupení po celé České republice. V sekci ProAlt v regionech jsou uvedeny jednotlivá města, kde jednotlivé buňky hnutí fungují. Je to například v Brně, Chebu, Chrudimi, Liberci a dalších městech. Zde se organizují rovněž pochody a protestní akce vůči vládním rozhodnutím.

11. Dohled v rámci ProAltu

Pojem dohled znamená aktivní a neustálý dozor nad politickými reprezentanty. Jeho výhody tkví právě v permanentnosti a trvalosti. Není potřeba celé společnosti, jako je tomu například u aktu volby, kdy každý hlas má váhu. Mohou tedy dohlížet jednotlivci, organizace či celá společnost. Čím více lidí se však zapojí, tím má dohled větší dopad a úspěšnost.

Již samotné prohlášení *Společnost se škrtnout nedá*, můžeme zařadit pod Rosanvallonův pojem dohled. Dá se říci, že hnutí za svůj hlavní cíl považuje dohled nad reformami vlády. Hnutí se totiž snažilo informovat společnost o reformách, které se chystají a nejsou pro občany výhodné. Hnutí vystupuje veřejně a také publikuje v médiích své názory. Letáky a konference, jakožto informativní materiál, je možno zařadit opět pod dohled v rámci kontra-demokracie. Hnutí na svých stránkách také hodnotí a bloguje aktivity vlády, což spadá opět pod kontra-demokratický dohled. Pojem dohled se skládá ze tří složek, je proto potřeba jednotlivé části blíže specifikovat.

11.1 *Bdělost*

Tento pojem je spojen s neustálou kontrolou a prověřováním vlády, jejích kroků a činnosti politických reprezentantů. Rosanvallon bdělost chápe jako důležitý rys občanství. Hnutí Pro Alt vykonává hned několik činností, které můžeme zařadit pod tento koncept.

Již samotný záměr hnutí, který vyjádřilo v prohlášení *Společnost se škrtnout nedá* a sice snahu o sdružování občanů napříč sociálním a profesním skupinám a povzbudit je k důslednější obraně svých zájmů je oním atributem občanství, které spadá pod bdělost. Funguje zde již výše zmíněných devět pracovních skupin, do kterých se občané mohou dobrovolně zapojit a aktivně se účastnit.⁷⁸

„Pracovních skupin je už poměrně dost a většinou od počátku naší existence kopírují konkrétní základní oblasti, v nichž se chystají nebo již uskutečňují takzvané reformy současné vlády. Ty hlavní skupiny byly důchodová, školství, zdravotnictví a zákoníku práce. Je třeba

⁷⁸ ČERNÝ, Ivan. *Společnost se škrtnout nedá*, s. 16.

*řící, že jednotlivé skupiny nesplnily zcela očekávání do nich vkládané. Co se týče výstupů, jde spíše o podklady, z nichž teprve vycházejí konkrétní materiály ProAlt. Skupiny také často pořádají happeningy, jež se dotýkají jejich oblastí.*⁷⁹

Hnutí na svých stránkách v sekci Přečtete si, dále upozorňuje a odkazuje na politické články, které mají informativní charakter a často popisují věci, které běžná média neuvádí. Zveřejňují také své studie, analýzy a stanoviska hnutí k vládním krokům. Inzerují zde rovněž svůj zpravodaj (*Zpravodaj pro příznivce*), který informuje o budoucích akcích, protestech hnutí či přednáškách, kterých se občané mohou zúčastnit. Pod každým článkem či textem je možné zahájit či se připojit do diskuse. Je zde tedy patrné, že hnutí je otevřené k diskusi, větší informovanosti a možnosti reakcí občanů na jejich názory či stanoviska. Zároveň pořádá či se spolupodílí nebo čistě informuje na svých stránkách o různých druzích konferencí, seminářů či debat, kde vystupuje celá řada odborníků s odlišnými stanovisky a občané tak mají možnost se o věci více dozvědět. Zároveň samotní členové jsou často zváni na různé diskuse a rozhovory do médií.

Rosanvallon rozlišuje dva typy kontroly, a to „policejní hlídku“ a „požární poplach“. Policejní hlídka, jak již bylo popsáno v kapitole Bdělost, představuje jednání, které je delegováno na určené agenty. Je to přímá a centralizovaná forma kontroly. „Požární poplach“ má naopak decentralizovanou strukturu a je významně závislý právě na bdělosti lidí. Aktivita hnutí ProAlt tedy můžeme jednoznačně zařadit pod Rosanvallonův pojem „požární poplach“, tedy podněcování obezřetnosti lidí a reagování na aktivity vlády. Lidé se v tomto případě nespolehají pouze na formálně ustanovené agenty, ale sami se aktivně zapojují a vytváří tlak na vládu.

⁷⁹ RYCHETSKÝ, Lukáš. *Jsmo něco jako obrozenci: O možnostech protestního hnutí s Pavlem Čížinským* [online]. 2011 [cit. 2012-06-11]. Dostupné z: <<http://www.seniorum.cz/volny-cas/rozhovor-s-osobnosti/4296-jsme-neco-jako-obrozenci>>.

11.1.1 Konference a přednášky organizované ProAltem

ProAlt spoluorganizoval v roce 2012 například konferenci „hospodářská situace v ČR“ v Senátu. Akci pořádal předseda Senátu Milan Štech ve spolupráci s iniciativou ProAlt.⁸⁰ Informativní aktivity probíhají rovněž na lokální úrovni, a to například v Ostravě, kde proběhla veřejná přednáška o ekonomických a sociálních problémech.⁸¹ Rovněž se zde konala přednáška ohledně zdravotnictví a diskuse o přímé demokracii. Dále v Opavě iniciativa uspořádala ve spolupráci se Studentským politologickým fórem přednášku PhDr. Milana Valacha z Masarykovy univerzity v Brně a mluvčího Hnutí za přímou demokracii.⁸² V Liberci byla uskutečněna diskuse o reformě vysokého školství.⁸³ ProAlt spolupracoval dále například s Městskou knihovnou v Praze na uspořádání přednášky Jana Kellera.⁸⁴ Další konference se uskutečnila dne 24. 11., a to ve spolupráci s Pražskou školou alternativ k tématu tzv. zneužívání sociálních dávek.⁸⁵

11.1.2 Informativní články

V sekci Přečtete si, hnutí na svých stránkách uvádí celou řadu svých stanovisek k aktuální problematice. V současné době zde uveřejňuje své stanovisko k církevním restitucím.⁸⁶ Dále zde prezentují své stanovisko ke škrtům v železniční dopravě. Vydali rovněž tiskové prohlášení k vládnímu ustanovení o veřejné prospěšnosti v občanském zákoníku, přičemž s interpretací vlády nesouhlasí.⁸⁷ V roce 2011 rovněž uskutečnili celou

⁸⁰ PROALT. *ProAlt spoluorganizoval v Senátu konferenci „Hospodářská situace ČR“* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3376>>.

⁸¹ PROALT. *V Ostravě 22. 3. proběhla veřejná přednáška věnovaná ekonomickým a sociálním problémům* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3327>>.

⁸² PROALT. *VIDEO. Přímou demokracií ke svobodě – Opava 6. 3.* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3312>>.

⁸³ PROALT. *Svoboda vzdělání, svoboda internetu, svoboda projevu... – Liberec 1. 3.* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3192>>.

⁸⁴ PROALT. *VIDEO. Jan Keller. Bourání státu – 14. 3.* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3275>>.

⁸⁵ PROALT. *Zneužívání sociálních dávek?* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2555>>.

⁸⁶ PROALT. *Stanovisko ProAltu k církevním restitucím* [online]. 2012 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3590>>.

⁸⁷ PROALT. *Tiskové prohlášení k vládnímu návrhu ustanovení o veřejné prospěšnosti v občanském zákoníku* [online]. [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2136>>.

řadu aktivit. Vyjádřili se k vysokoškolské reformě, se kterou iniciativa zásadně nesouhlasí.⁸⁸ Dále uvedla své protiargumenty k argumentům ODS ke kampani odborových svazů proti vládním reformám.⁸⁹ ProAlt vydalo Prohlášení k aktuální situaci ve zdravotnictví, kde vyjádřilo podporu všem zdravotnickým pracovníkům, kteří bojují za spravedlivou odměnu.⁹⁰ Pod bdělost lze zařadit rovněž otevřený dopis premiérovi Petru Nečasovi ohledně izraelsko-palestinského konfliktu, v němž se premiéra ptají, proč Česká republika stojí na opačné straně, než ostatní státy EU a na další podrobnosti. Na svých stránkách rovněž uveřejňují reakci premiéra.⁹¹ Dopis s otázkami hnutí adresovalo v roce 2010 také ministru práce a sociálních věcí Jaromíru Drábkovi, který ale pravděpodobně neodpověděl, jelikož žádná odpověď není k dispozici.⁹² Iniciativa vyjádřila solidaritu s protivládními protesty egyptských a tuniských občanů rovněž v roce 2010. V tom samém roce dále podpořila stávkující zaměstnance, přičemž se členové hnutí do stávky zapojili a vyzvali i občany, aby stávku podpořili.⁹³ ProAlt rovněž vydal stanovisko k programovému prohlášení vlády v oblasti ochrany životního prostředí.⁹⁴ Z výčtu je patrné, že v rámci bdělosti se ProAlt angažuje významně.

11.2 Denunciace

Dalším prvkem dohledu je denunciace, což představuje veřejné odsouzení či nařčení. Pokud se odhalí nějaká kauza či skandál, je potřeba tento problém dostat mezi lidi, tedy informovat o něm a posléze se snažit sjednat nápravu. Je snaha tlačit jak firmy, tak vládu k větší transparentnosti a otevřenosti. Testuje se tak jejich pověst, zdali jsou přístupní k otevřenosti a tedy nemají co skrývat. Pokud se objeví v jejich souvislosti nějaký skandál, jejich pověst je narušena a důvěra ze strany lidí také.

⁸⁸ PROALT. *Reforma ohrožuje kvalitu studia, autonomie vysokých škol a mění vzdělání ve zboží* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2096>>.

⁸⁹ PROALT. *Protiargumenty ProAltu k argumentům ODS* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=1874>>.

⁹⁰ PROALT. *Prohlášení k aktuální situaci ve zdravotnictví* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=1104>>.

⁹¹ PROALT. *Otevřený dopis premiérovi Petru Nečasovi ve věci izraelsko-palestinského konfliktu* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=1368>>.

⁹² PROALT. *Desatero otázek pro ministra práce a sociálních věcí* [online]. 2010 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=939>>.

⁹³ PROALT. *Podpořme stávku!* [online]. 2010 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=953>>.

⁹⁴ PROALT. *Stanovisko iniciativy ProAlt k programovému prohlášení vlády v oblasti ochrany životního prostředí* [online]. 2010 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=933>>.

V rámci ProAltu denunziace jako taková neprobíhá. Je to samozřejmě pochopitelné, protože se nejedná o investigativní novináře, kteří mají za cíl odhalovat nové kauzy. Hnutí spíše odkazuje na články z jiných médií, a to v sekci *Zaujalo nás* či *Zajímavé odkazy*. Většinou spíše uvádějí k daným kauzám své stanovisko. Je však možné připojit svůj podpis pod různé petice a tím přispět alespoň z části k nápravě.⁹⁵

11.3 Hodnocení

Třetí, a poslední součástí dohledu je evaluace neboli hodnocení. Tato forma kontrademokracie se zaměřuje na posouzení konkrétních opatření. Pracuje rovněž s pověstí, ale ve smyslu technickém. Hodnotí se jednání a postupy státních úředníků, a to pomocí rozsáhlých auditů. Úředníci jsou průběžněji kontrolováni a evaluováni, jelikož narůstá tlak, očekávání ze strany lidí na častější a důkladnější kontroly a monitoring.

V podstatě můžeme říci, že hnutí ProAlt vzniklo na základě evaluace vládních kroků. Jelikož se nelíbily vládní postupy a škrty, vzniklo na tento popud hnutí, mnoho petic a demonstrací. Hnutí analyzuje a hodnotí jednotlivá vládní rozhodnutí a popisuje možné dopady těchto korektur. Nejedná se o audit v pravém slova smyslu, ale můžeme zde mluvit o občanském monitoringu vládních rozhodnutí a postupů. V sekci *Naše studie a analýzy* je možné nalézt stanoviska⁹⁶ či analýzy schválených zákonů⁹⁷. Hnutí se vyjadřuje nejen k činnosti státních úředníků, ale celosvětovým problematikám či ke regionálním kauzám.

11.3.1 Analýzy a studie ProAlt

V sekci *Naše studie a analýzy* je možno blíže prostudovat hodnocení a jiné možnosti vládních návrhů a politik. Uvádějí zde svou analýzu vládních reforem, svoje připomínky k těmto krokům a jaké dopady mohou mít daná opatření na občany.⁹⁸ Je zde možné dále

⁹⁵ V současné době je zde možné podepsat petici proti jmenování Jana Jocha do funkce poradce předsedy vlády pro zahraniční politiku a lidská práva: <<http://www.proalt.cz/?p=929>>.

⁹⁶ Například stanovisko ProAlt k chystané důchodové reformě: Důchodová reforma – výzva či nebezpečí: <<http://www.proalt.cz/?p=1399>>.

⁹⁷ Například: Co přináší nový zákoník práce? Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3073>>

⁹⁸ PROALT. *ProAlt. Proti vládě škrťů. Kritický průvodce reformami* [online]. 2012 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3365>>.

prostudovat například jejich analýzu ke Koncepci zahraniční politiky České republiky.⁹⁹ Dále rozebírají nový zákoník práce, důchodovou reformu či zdravotní pojištění cizinců.¹⁰⁰

⁹⁹ PROALT. *Alternativy ke Koncepci zahraniční politiky České republiky* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3661>>.

¹⁰⁰ PROALT. *Naše studie a analýzy* [online]. 2012 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?cat=34>>.

12. Negativní suverenita v rámci ProAltu

Druhou hlavní součástí kontra-demokracie je podle Pierra Rosanvallonova negativní suverenita. Tento koncept v sobě zahrnuje různá preventivní opatření a jednání ve formě povstání a nepokojů. Mezi nástroje negativní suverenity lidu patří demonstrace, happeningy, protestní akce či organizování peticí.

ProAlt se ve směru negativní suverenity značně angažuje. V sekci Naše akce na webových stránkách je možné dohledat veškeré aktivity, které hnutí pořádalo, účastnilo se či upozorňovalo na jejich konání. Iniciativa pořádá různé protesty, a to proti schválení různých zákonů, jako například vysokoškolské reformě či proti jmenování nekompetentních či nevhodných lidí na vysoké posty. Pořádají různé happeningy jako například Bič pro DRÁBka. Ve vztahu k vysokoškolské reformě byl rovněž uskutečněn protestní pochod, na němž se podílelo a spolupracovalo hnutí ProAlt. Hnutí na svých stránkách upozorňuje na budoucí protivládní demonstrace, které jsou buď organizovány samotným hnutím či dalšími iniciativami. Často se spojí více organizací či skupin se stejným zájmem a společně uspořádají demonstrace či jiné protestní akce. Například hnutí podpořilo protestní shromáždění osob s postižením¹⁰¹.

12.1 *Demonstrace*

ProAlt se spolupodílel na organizaci Týdnu neklidu v roce 2012, kdy se protestovalo proti reformě vysokých škol.¹⁰² Tato akce měla vysokou účast a velký ohlas. Je možné tvrdit, že i kvůli tomu byla reforma pozdržena. Další velice významná akce proběhla ve spolupráci s odbory a dalšími organizacemi, kdy se dne 21. 4. 2012 sešlo na Václavském náměstí zhruba 100 tisíc lidí. Tato akce je pokládána za největší, co se týče počtu účastníků od demonstrací v roce 1989.¹⁰³ Dalším demonstrativním aktem v tomtéž roce bylo vyslovení nedůvěry vládě před Poslaneckou sněmovnou, kde zároveň sbírali podpisy k petici za rozpuštění Poslanecké

¹⁰¹ ProAlt podporuje protestní shromáždění osob s postižením: <<http://www.proalt.cz/?p=1311>>.

¹⁰² PROALT. *Zpravodaj ProAltu speciál: vysokoškolská reforma* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3180>>.

¹⁰³ IDNES. *Sto tisíc odborářů zaplnilo Václavák, chtěli demisi vlády a hrozili stávkami* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <http://praha.idnes.cz/demonstrace-odboru-proti-vlade-dmb-/praha-zpravy.aspx?c=A120421_090507_praha-zpravy_abr>.

sněmovny.¹⁰⁴ V roce 2011 demonstrace a protestní akce před poslaneckou sněmovnou hnutí uskutečnilo vícekrát, a to například na podporu opozičních obstrukcí v listopadu 2011.¹⁰⁵ Demonstrace iniciativy proti vládě se konala také v Praze, Olomouci, Ostravě, a to spolu s odbory a dalšími organizacemi.¹⁰⁶ Například v sobotu 22. 10. 2011 proběhla demonstrace organizací a odborů proti vládním reformám. Tato akce dle organizátorů měla úspěch, jelikož se protestu účastnilo přes 4000 občanů.¹⁰⁷ ProAlt rovněž podpořil a přidal se ke stávce dopravních odborů.¹⁰⁸ Uskutečnily se rovněž akce na podporu odborů v Českých Budějovicích, Ostravě i v Brně. Celkově demonstrací proti vládě bylo několik a to z iniciativy ProAltů či se na jejich uskutečnění spolupodíleli. Ohlasy ze strany médií jsou. Zájem o tyto aktivity tedy je, a to nejen ze strany českých médií. O demonstracích informovala německá, polská či ruská média.¹⁰⁹

12.2 *Happeniny*

V Brně se v roce 2012 uskutečnil happening proti vládním reformám, k čemuž hnutí na svých stránkách uvádí odkazy na média, která tuto akci zaznamenala, a informovala o ní občany.¹¹⁰ Jak bylo výše řečeno, je patrné, že zájem o aktivity hnutí roste. ProAlt inicioval happening v roce 2011 v Praze proti komercializaci vysokých škol a devastaci školství a sociálního státu.¹¹¹ Dále také organizoval happening proti jmenování Ladislava Bátory šéfem personálního odboru ministerstva školství. K tomu jsou opět přidány odkazy na média, jež informovala o této akci.¹¹²

¹⁰⁴ PROALT. *ProAlt vyslovil nedůvěru vládě před Poslaneckou sněmovnou* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3493>>.

¹⁰⁵ PROALT. *Uvidíme se na Václaváku, milí poslanci. Vaši zatarasení demonstranti* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2638>>.

¹⁰⁶ PROALT. *VIDEO. Demonstrace v Ostravě 17. listopadu* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2787>>.

¹⁰⁷ PROALT. *Demonstrace občanských iniciativ a odborů byla úspěšná* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2541>>.

¹⁰⁸ PROALT. *On-line zpravodajství ProAltů ze stávky 16. 6. 2011* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2008>>.

¹⁰⁹ PROALT. *Zahraniční ohlasy demonstrace* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2539>>.

¹¹⁰ PROALT. *Brněnský ProAlt se vysmíval vládním reformám a občanské pasivitě* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2959>>.

¹¹¹ PROALT. *Kdo neplatí, není Čech! Hop, hop, hop!* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2436>>.

¹¹² PROALT. *Happening proti jmenování Bátory v médiích* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2239>>.

12.3 *Protestní akce*

V sekci Přečtěte si, hnutí uvádí svá stanoviska a rovněž aktivity, které uskutečnilo. Uveřejnili zde například otevřený dopis, který v roce 2012 zaslali všem poslankyním a poslancům. Dopis měl za cíl přesvědčit poslance, aby nepodpořili vládu v již uskutečněném hlasování o důvěře.¹¹³ Otevřený dopis již dříve, a to v roce 2010, směřoval ministru vnitra Radku Johnovi, a to ohledně novely zákona o pobytu cizinců, která byla podle hnutí přijata netransparentním způsobem.¹¹⁴ V Českých Budějovicích dne 16. 11. 2011 se uskutečnil protest občanů, kteří jsou nespokojeni se současnou situací v ČR. Akci uspořádala Regionální rada odborových svazů Jihočeského kraje spolu s ProAlt.¹¹⁵

12.4 *Petice*

Mezi úplně první počín v rámci petice lze považovat základní prohlášení ProAlt Společnost se škrtnout nedá, pod kterou mají lidé možnost připojit svůj podpis a tím vyjádřit nesouhlas s vládními kroky. V současné době této možnosti využilo 4256 lidí.¹¹⁶ Hnutí v roce 2011 vyzvalo občany k podepsání dopisu proti vládním reformám, kvůli jejich negativnímu dopadu na situaci žen.¹¹⁷ V tomtéž roce ProAlt podpořil Svaz českých knihkupců a nakladatelů, kteří vydali výzvu proti zvyšování DPH na knihy. Na tento problém upozorňují v sekci Stanoviska a výzvy a lidé mají rovněž možnost tuto výzvu podpořit svým podpisem.¹¹⁸ Dále hnutí podpořilo petici Netunelujte lesy.¹¹⁹ Na svých stránkách rovněž vyzívali

¹¹³ PROALT. *Dopis všem poslankyním a poslancům* [online]. 2012 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=3295>>.

¹¹⁴ PROALT. *Otevřený dopis ministru vnitra* [online]. 2010 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=960>>.

¹¹⁵ *Protest v Českých Budějovicích* [online]. 2011 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <http://www.proalt.cz/?p=2704>

¹¹⁶ PROALT. *Podepište základní prohlášení* [online]. 2010 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=1034>>.

¹¹⁷ PROALT. *Ženská práva jsou lidská práva* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2148>>.

¹¹⁸ PROALT. *Výzva na obranu knih* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=2145>>.

¹¹⁹ PROALT. *ProAlt podporuje petici Netunelujte lesy* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=1407>>.

k podpoření Prohlášení ProAltu k vývoji na ministerstvu životního prostředí, kterou doposud podpořilo 343 lidí.¹²⁰

¹²⁰ PROALT. *Podpořte: Prohlášení k vývoji na Ministerstvu životního prostředí* [online]. 2011 [cit. 2012-07-03]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=1287>>.

13. Lid jako soudce v rámci ProAltu

Třetí formou kontra-demokracie je prostředek Lid jako soudce neboli rozsudek lidu. Tato forma rozšiřuje myšlenky dohledu, ale extrémnějšími způsoby. Je zde snaha dostat ty, jež porušují pravidla či zákony před soud. Občané prostřednictvím soudů chtějí své reprezentanty přimět k odpovědnosti. V tomto smyslu je soud vnímán, že jedná jménem lidu.

Hnutí ProAlt se nijak významně na soud neobrací, tedy nažaluje či se u soudu nedomáhá spravedlnosti. Spíše podepisuje, organizuje či se spolupodílí na organizaci petic, které jsou následně zasílány příslušným orgánům, což je vyjádřením obecného rozsudku nad konáním jednotlivých reprezentantů či celé vlády. Nejedná se však o rozsudek v rámci soudu.

14. Kontra-demokracie v ProAltu

Iniciativa ProAlt již ve svém základním prohlášení tvrdí, že protest má smysl: „Generální stávky dokázaly otrávit řadou režimů...Budeme-li aktivní, můžeme vládní plány odvrátit. Chceme zahrnout široké spektrum nesouhlasících. Chceme být prostorem pro sebevyjádření občanů, aniž by se museli připojit k některé z politických stran. Na těch budeme nezávislí. Budeme vytvářet a zveřejňovat odborné analýzy, vstupovat do veřejné diskuse, pořádat a podporovat demonstrace a jiné formy veřejného protestu.“¹²¹

Z výše uvedeného výčtu činností můžeme říci, že aktivity, které si hnutí v základním prohlášení vytyčilo, plní ve všech bodech. Z pohledu kontra-demokracie se nejvíce angažuje v oblasti dohledu. V tomto bodě je neaktivnější, co se týče bdělosti, jelikož jejím primárním cílem je podnítit aktivitu a angažovanost občanů, aby oni sami kontrolovali vládní kroky a dokázali vyjádřit nesouhlas. Nakolik je v podněcování aktivity hnutí úspěšné lze ale jen těžko zjistit. Vzniká totiž mnoho protivládních iniciativ a ve společnosti panuje negativní až vyhrocená nálada vůči vládním krokům a chystaným reformám. Všeobecně jsou čeští občané poměrně pasivní, ale aktuální situace je pro ně již natolik neúnosná, že svůj nesouhlas aktivně projevují, a to může být i nezávisle na ProAltu. Nicméně hnutí pořádá mnoho informativních akcí v podobě letáčků či diskusí, aktivně vyzývá občany k zapojení se do činností ProAltu, zve na demonstrace a celkově podněcuje participativní chování u lidí. Můžeme tedy tvrdit, že bdělost patří k základním cílům ProAltu.

Nejvíce je však činnost iniciativy vidět v rámci negativní suverenity lidu. Tento pojem obnáší různé demonstrace, happeningy, protestní akce a petice. Iniciativa ProAlt pořádala, spoluorganizovala či se účastnila za svou krátkou dobu působení mnoha takovýchto akcí, které měly značný ohlas. Spolupracuje rovněž s odbory a dalšími organizacemi, což v poslední době zaznamenalo značný úspěch, a to můžeme demonstrovat konkrétně na demonstraci v dubnu, která měla největší účast od roku 1989.

¹²¹ PROALT. *Základní prohlášení* [online]. 2010 [cit. 2012-06-21]. Dostupné z: <<http://www.proalt.cz/?p=804>>.

Dalším zásadním bodem, na který se hnutí významně zaměřuje, je podle Rosanvallonova konceptu hodnocení. Je to rovněž bod, který si vytýčili jako hlavní při samotném vzniku hnutí. ProAlt monitoruje vládní kroky, a to v rámci sedmi pracovních skupin, kde každá má svoji oblast orientace. Vytváří analýzy k vládním krokům a možné alternativy.

15. Závěr

V poslední době můžeme vidět stále větší apel na aktivitu občanů a dokonce i samotnou angažovanost ze strany lidí. Demonstrace, stávky a protesty se pořádají častěji a stoupá počet účastníků. Děje se tak po celém světě a vypadá to, že vše bylo odstartováno ekonomickou krizí. Pierre Rosanvallon a jiní autoři (jako například Peter Mair) tento fakt však vnímají jako normální vývoj demokracie. Nastává fáze, kdy volba reprezentantů je nedostačující aktivita a občané by se měli mnohem více zapojit do dění, pokud chtějí docílit svých požadavků.

Koncept kontra-demokracie v tomto směru nabízí hned několik možností. V práci byly blíže rozebrány tři způsoby kontroly, které mohou občané uplatňovat ve vztahu ke svým zástupcům. Jsou jimi dohled (který zahrnuje bdělost, denunciaci a hodnocení), negativní suverenita a lid jako soudce. Obecně můžeme ve společnosti pozorovat nárůst všech těchto tří prvků. Dohled volá po kontrole, transparentnosti a posouzení jednotlivých politických kroků. Tlak veřejnosti na větší otevřenost je patrný jak směrem k politikům, tak i podnikatelům a celkově finanční sféře. Často jsou totiž tyto oblasti propojené a vznikají zde utajené a nekorektní vazby. Narostl počet kauz, které se na základě těchto vazeb vyšetřují, což může být znakem úspěšného dohledu ve společnosti. Negativní suverenita se projevuje především formou demonstrací, peticí, protestních pochodů, tedy celkově aktivním a jasným vyjádřením nesouhlasu s postupem vlády. Narůstá rovněž účastníků těchto akcí, což svědčí o vážnosti situace, ale také o větší ochotě lidí přispět ke změně. Lid jako soudce neboli rozsudek lidu rovněž nabývá na intenzitě. Čím dál častěji dochází k odhalení korupčních kauz a potrestání viníků. V České republice došlo v tomto roce k převratným kauzám, kdy soud uznal politiky vinné. Koncept kontra-demokracie nabízí tedy mnoho možností a způsobů občanům, jak se aktivizovat a podílet na rozhodování ve státě. Některé nástroje v České republice již fungují a jiné se začínají pozvolna objevovat. Nemůžeme říci, že kontra-demokracie je u nás živým prvkem, ale je možno tvrdit, že v poslední době došlo k rozvoji a šíření nástrojů kontra-demokracie ve společnosti.

Co se týče iniciativy ProAlt ve vztahu k Rosanvallonově kontra-demokracii, nalezneme zde mnoho rysů vnímání demokracie a konání v rámci konceptu kontra-

demokracie. Vznik a smysl hnutí stojí na základních bodech kontra-demokracie, jelikož vyžaduje participaci lidí. Snaží se podnítit v lidech zájem, ochotu podpořit a přispět pro dobro celé společnosti. Vize demokracie u ProAltu tedy neodpovídá klasickým modelům demokracie, nýbrž spíše Rosanvallonově konceptu. V některých bodech v rámci kontra-demokracie je hnutí aktivnější v jiných již méně. Na kolik je tento koncept zde funkční a efektivní, je těžké zhodnotit. Můžeme s jistotou tvrdit, že ProAlt používá nástroje, o kterých mluví Rosanvallon v rámci kontra-demokracie. Jelikož neznáme osobní stanoviska členů hnutí, nemůžeme zhodnotit vývoj, proces participace u občanů a výsledný efekt jejich aktivit. Často hnutí spolupracuje s jinými iniciativami, čímž může být výsledek zkreslený. Média iniciativu ProAlt registrují a o jednotlivých akcích veřejnost informují. Političtí představitelé s nimi rovněž komunikují a jsou informováni o jejich jednání. Vzhledem k tomu, že ProAlt existuje od roku 2010, za svou krátkou působnost stihl uskutečnit mnoho akcí, které vyvolaly určitý ohlas, upozornily na některé věci a přiměly občany k aktivitě. To je hlavním cílem hnutí, proto můžeme říci, že v bodech, které si vytyčilo jako svůj cíl, je hnutí úspěšné, a to pomocí nástrojů kontra-demokracie. Využívá totiž v rámci kontra-demokracie ve velké míře bdělost, rovněž negativní suverenitu lidu a také hodnocení.

Dlouhodobým cílem iniciativy ProAlt je tedy utváření aktivní, solidární a všestranně udržitelné společnosti. Tuto vizi demokratické společnosti můžeme zařadit pod klasické teorie demokracie. Nicméně hnutí tyto teorie demokracie překračuje. Pokud se podíváme na rozdělení teorií podle Charlese Tilliho, ProAlt bychom mohli zařadit z části pod procesně orientovaný přístup demokracie, ale v některých projevech svých představitelů se ke slovu dostává výrazněji také substantivní vizi demokracie, která ale není přesněji specifikována. Elementárním procesním požadavkem jsou klasická liberální práva, zde se již totiž mluví o možnosti lidí vyjádřit svůj názor, prostoru pro diskuse a přístupu k informacím. Lidé zde mají možnost rozhodovat, jaké věci se mají projednávat a tyto práva platí pro všechny dospělé občany. Podobné procesní požadavky najdeme také u participačních a deliberativních modelů demokracie, které mluví o potřebě diskuzí a aktivizaci lidí. Občané tedy mají právo diskutovat, mít přístup k informacím a možnost rozhodnout si, co se bude projednávat. Dokumenty ProAltu ale vykazují mnohem výraznější stupeň nespokojenosti s činností vlády a s projevy nedůvěry, než je běžné v klasických modelech demokracie. V těchto modelech se nevychází primárně ze situace, kdy jsou lidé nespokojeni se samotným rozhodnutím vlády. Není zde ani definován postup, pokud vláda selže a jedná nekorektně vůči lidem. Na tyto problémy, které jsou čím dál více aktuálnější, se zaměřuje právě kontra-demokracie.

Rosanvallonův koncept nám ukazuje cestu prevence, ale i obrany. Jelikož právě tyto postoje jsou příznačné pro aktivitu ProAlt, lze toto hnutí považovat za zdařilý příklad Rosanvallonova modelu kontra-demokracie.

Hypotéza, která byla stanovena na začátku práce, se potvrdila. Hnutí provozuje celou řadu aktivit a občané se rovněž zapojují. Využívá mechanismu ventilace hlasů občanů v podmínkách nedůvěry v politické elity a přitom nepředepisuje nějaký substantivní model demokracie, jehož bychom měli dosáhnout. Vše se točí jenom kolem reakce občanů na selhávání politických elit. Prokazuje se tak, že rovněž v podmínkách nedůvěry skutečně fungují demokratické procesy. Nejedná se sice o klasické participační modely, ale o kontrolní mechanismy. Zpochybňovat klasickou demokracii v tomto je proto zbytečné. Demokracie žije i v podmínkách nedůvěry, není to však přímo participační demokracie, ale kontra-demokracie, která doplňuje klasickou definici demokracie. Z hlediska kontra-demokracie je hnutí ProAlt úspěšnější oproti tradiční demokracii. Je to jiný úhel pohledu, který doplňuje klasický koncept. Kontra-demokracie poukazuje na to, že jsou důležité občanské demokratické aktivity, i když neprosazují náročné normy participační demokracie.

16. Seznam použité literatury

Knižní publikace

BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Levice v postrevoluční době: Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20.stolet.* 1. vyd. Brno: CDK, 2004, 210 s. ISBN 80-7325-033-0.

CÍSAŘ, Ondřej. *Transnacionální politické sítě: Jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, 181 s. ISBN 80-210-3591-9.

HABERMAS, Jurgen a Ian SHAPIRO. *Teorie demokracie dnes.* 1. vyd. Praha: Filosofia, 2002, 95 s. ISBN 80-7007-156-7.

HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK (EDS.). *Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, 379 s. ISBN 80-210-3195-6.

KŘÍŽOVÁ, Eva a Miroslav PURKRÁBEK A KOL. *Občané a centrální politické rozhodování v České republice: Výsledky výzkumu názorů občanů České republiky v září 1998.* 1. vyd. Praha: ČVUT, 1999, 229 s. ISBN 80-238-4331-1.

NEUBAUER, Zdeněk. *Státověda a teorie politiky.* 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 359 s. ISBN 80-86429-51-2. 359.

PATEMAN, Carole. *Participation and Democratic Theory.* Great Britain: Cambridge University Press, 1970, 122 s. ISBN 0 521 07856 3.

PEHE, Jiří. *Demokracie bez demokratů: Úvahy o společnosti a politice.* Praha: Prostor, 2010, 295 s. ISBN 978-80-7260-234-6.

ROSANVALLON, Pierre. *Counter - democracy: Politics in an age of distrust*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 336 s. ISBN 978-0-511-46360-0.

SCHUMPETER, Joseph A.: *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Routledge, 1994, 437 s. ISBN 0-203-26611-0.

TILLY, Charles. *Democracy*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 234 s. ISBN 978-0-511-27809-9.

TOMEŠ, Jiří, David FESTA a Josef NOVOTNÝ A KOL. *Konflikt světů a svět konfliktů*. 1. vyd. Praha: P3K, 2007, 349 s. ISBN 978-80-903587-6-8.

ZNEBEJÁNEK, František. *Sociální hnutí*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 175 s. ISBN 80-85850-31-1.

Odborné články

ANSELL, Chris. Counter-democracy: Politics in an age of distrust. *Public Administration*. 2011, roč. 89, č. 2, s. 698 - 717.

ČERNÝ, Ivan. Společnost se škrtnout nedá. *Revue Sonda*. roč. 2010, č. 15, s. 16.

MAIR, Peter. Representative versus responsible Government. *Max Planck institute for the study of societies*. 2009, roč. 9, č. 8, s. 5-18. ISSN 1864-4333.

SCHMITTER, Philippe C. Democracy and Distrust: A Discussion of Counter-Democracy: Politics. *Perspectives on Politics*. 2010, roč. 3, č. 8, s. 887-889. ISSN 15375927.

WARREN, Mark E. Democracy and Distrust: A Discussion of Counter-Democracy: Politics in an Age of Distrust. *Perspectives on Politics*. 2010, roč. 8, č. 3, s. 892-895. ISSN 15375927.

Internetové zdroje

IDNES. *Sto tisíc odborářů zaplnilo Václavák, chtěli demisi vlády a hrozili stávkami* [online]. 2012 [cit. 2012-07-04]. Dostupné z: <http://praha.idnes.cz/demonstrace-odboru-proti-vlade-dmb-/praha-zpravy.aspx?c=A120421_090507_praha-zpravy_abr>.

ProAlt: www.proalt.cz

ROSANVALLON, Pierre. Modern and Contemporary History of Politics Biography. *The Collège de France* [online]. 8. 6. 2011 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <<http://www.college-de-france.fr/site/en-pierre-rosanvallon/bibliography.htm>>.

RYCHETSKÝ, Lukáš. *Jsmo něco jako obrozenci: O možnostech protestního hnutí s Pavlem Čížinským* [online]. 2011 [cit. 2012-06-11]. Dostupné z: <<http://www.seniorum.cz/volny-cas/rozhovor-s-osobnosti/4296-jsme-neco-jako-obrozenci>>.

17. Přílohy

Příloha A

Životopis Pierra Rosanvallon

Autor kontra-demokracie, Pierre Rosanvallon se narodil 1. ledna 1948 v Bois. Po absolutoriu na škole L'École des Hautes Études Commerciales se stal ekonomickým poradcem (1969 – 1972), následně politickým poradcem (1973 – 1977) a redaktorem odborového časopisu CFDT – Aujourd'hui (1973 – 1977). Rozhodl se nepokračovat v politice a zaměřil se na akademickou kariéru. V roce 1978 nastoupil na univerzitu University OF Paris – Dauphine, kde se věnoval sekci sociologie. Zde pracoval na své historické studii publikované v roce 1979 Utopický kapitalismus. Historie ideje trhu (Le Capitalisme utopique. Histoire de l'idée de marché). Následně získal doktorát na fakultě humanitních studií s prací Le moment Guizot (1985). Díky tomuto dílu se dostal na školu École des Hautes Études en Sciences Sociales, kde vyučoval a následně zde působil jako ředitel (1989). Od roku 1992 vedl školu Centre de recherches Politiques Raymond Aron, a to až do roku 2005. Během této doby se zaměřoval na tři hlavní témata. Prvním z nich byla historie francouzského politického modelu: Moment Guizot (1985), L'État en France, de 1789 , à nos jours (1990), le Modèle politique français: la société civile le jacobinisme (2004). Další téma jeho zájmu byla snaha o výklad změn v solidárních institucích a teoriích spravedlnosti: La Crise de L'État-providence (1995). Posledním tématem, kterému se věnoval od počátku devadesátých let, je dokumentace intelektuální historie demokracie ve Francii: La Sacre du citoyen ; Histoire du suffrage universel en France (1992), Le Peuple introuvable. Histoire de la représentation démocratique en France (1998), La Démocratie inachevée. Histoire de la souveraineté du peuple en France (2000). V roce 2001 byl zvolen profesorem na univerzitě College de France, kde učí moderní a současné dějiny politiky. Pustil se také do historického a teoretického studia změn současné demokracie: La Contre-démocratie: la politique à l'âge de la défiance (2006), La Légitimité démocratique: impartialité, réflexivité, proximité (2008). Zabývá se dále samotnou historií demokracie, čemuž se věnuje dílo Histoire du conceptuelle politique (2003). Od roku 1982 do

1999 byl také předsedou think-tanku Saint-Simon Foundation a v současnosti pořádá fóra pro širokou veřejnost.¹²²

¹²² ROSANVALLON, Pierre. Modern and Contemporary History of Politics Biography. *The Collège de France* [online]. 8.6.2011 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <<http://www.college-de-france.fr/site/en-pierre-rosanvallon/bibliography.htm>>.